

Zie jij ze vliegen?

Een retorische analyse van ufo-discussies vanuit vernaculair en institutioneel perspectief



Marlies Vording
Masterscriptie Journalistiek en Nieuwe Media
Begeleider: Peter Burger
Tweede lezer: Alexander Pleijter
Universiteit Leiden
Studentnummer: s1891340
19 juni 2020

Samenvatting

De vraag op welke manier journalisten en deelnemers op webfora in Nederland discussiëren over het bestaan van ufo's, staat centraal in deze scriptie. Welke logos- en ethotechnieken zetten de institutionele media enerzijds en gebruikers van het vernaculaire web anderzijds in om hun publiek te overtuigen als het gaat om verhalen over 'unidentified flying objects'? Bij logos gaat het om de inhoudelijke argumentatie van de redenaar, bij ethos om de indruk die de spreker maakt. Het onderzochte corpus bestaat uit 38 forumdiscussies uit de periode vanaf 2011 en 10 krantenartikelen uit de periode van de eerste grote 'ufowaarneming' van de Amerikaanse piloot Kenneth Arnold in 1947 tot en met 2019.

Uit het onderzoek blijkt dat de logotechnieken van fervente gelovers en debunkers op elkaar lijken. Het 'argumentum ad ignorantiam', oftewel het argument van de onwetendheid, wordt door deze twee geloofsgroepen in zowel krantenartikelen als online discussies veel gebruikt. Verschil is wel dat forumdeelnemers dat uit de eerste hand doen, terwijl journalisten de verhalen optekenen uit de mond van een ander. Aan de hand van het 'niet zeker weten van iets' en het ontbreken van bewijs concluderen zij dat het fenomeen wel of juist niet bestaat. De bewijslast komt bij dit type argumentatie bij de tegenpartij te liggen. Believers steken dit argument wel in meer verschillende jasjes dan debunkers. Twijfelaars trekken uit de redentatie een andere conclusie. Zolang er geen bewijs voor of tegen het bestaan van vliegende schotels is, laten zij zich door de andere twee geloofsgroepen niet overtuigen. Een vierde geloofsgroep, de personal experiencers, valt in essentie uiteen in believers en twijfelaars. Deze groep begint vaak een discussie op het Ufomeldpunt, een van de onderzochte webfora. Ook in krantenartikelen staan de verhalen van de groep waarnemers dikwijls centraal. Journalisten spotten niet met het onderwerp, maar laten het vellen van een oordeel aan de lezer over. De krantenkop boven het artikel vertelt meestal wat de strekking van het verhaal is.

Forumgebruikers maken gebruik van veel meer ethotechnieken dan journalisten. Beide groepen willen deskundig overkomen, maar doen dat op een eigen manier. Verslaggevers halen gevestigde autoriteiten aan en benadrukken hun eigen kennis. Forumgebruikers doen dat ook, maar anticiperen daarnaast volop op tegenargumenten. Met het benadrukken van de eigen eerlijkheid zijn journalisten niet bezig. Voor forumdeelnemers geldt het tegengestelde. Zij geven constant aan waarom ze niet over beeldmateriaal beschikken van hun ufowaarneming, benadrukken dat ze 'normaal echt niet in ufo's geloven'. Daarnaast geven ze enorm gedetailleerde beschrijvingen van hun ervaring om in te spelen op het gevoel van de lezer. Ook op het gebied van welwillendheid gebruiken forumdeelnemers meer technieken dan verslaggevers. Ze delen complimentjes uit aan anderen en maken gezamenlijke tegenstanders zwart. Als ze niet reageren op een vraag van een andere forumgebruiker, tast dat de ethos duidelijk aan. Journalisten benadrukken enkel de gemeenschappelijkheid van een eigenschap van het onderwerp.

Juist die gemeenschappelijkheid maakt de dynamiek van ufo-verhalen uniek. Mensen van alle culturen, rangen en standen hebben al eeuwen de behoefte hebben om te praten over vreemde schouwspellen aan de hemel worden waargenomen. Wat de oorsprong is van deze ongeïdentificeerde, vliegende objecten is vooralsnog lang niet altijd te verklaren. Deze scriptie zegt iets over de manier waarop journalisten en forumgebruikers waarheden construeren.

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1. Inleiding	3
2. Theoretisch kader	6
2.1 De ufo in vogelvlucht	6
2.1.1 Before the flying saucer	7
2.1.2 De aftrap	9
2.1.3 De beginjaren	11
2.1.4 De fifties en sixties	11
2.1.5 Zijn we alleen?	13
2.2 Sage, mythe, legende?	13
2.3 Van geloof tot religie	16
2.4 De retoriek van ufo-verhalen	19
2.4.1 Ethos	20
2.4.2 Logos	21
3. Methode	25
3.1 Krantenartikelen	25
3.2 Forumdiscussies	26
4. Ethosanalyse	28
4.1 Ethos in discussies op webfora	28
4.1.1 Deskundigheid	28
4.1.2 Eerlijkheid	33
4.1.3 Welwillendheid	33
4.2 Ethos in krantenberichten	37
4.2.1 Deskundigheid	37
4.2.2 Eerlijkheid	39
4.2.3 Welwillendheid	39
5. Logosanalyse	41
5.1 Logos in discussies op webfora	41
5.1.1 De retoriek van de twijfelaar	41
5.1.2 De retoriek van de gelovige	42
5.1.3 De retoriek van de scepticus	44
5.2 Logos in krantenartikelen	45
5.2.1 Krantenkoppen	45
5.2.2 De retoriek van de twijfelaar	46
5.2.3 De retoriek van de gelovige	47
5.2.4 De retoriek van de scepticus	50
6. Conclusie	51
6.1 Ethostechnieken in discussies op webfora en in krantenartikelen	51
6.2 Logostechnieken in discussies op webfora en in krantenartikelen	53
7. Discussie	55
8. Literatuur	57
Bijlage A: corpus krantenberichten	
Bijlage B: corpus forumdiscussies	

1. Inleiding

“It started with a low light
Next thing I knew they ripped me from my bed
And then they took my blood type
It left a strange impression in my head
You know that I was hoping
That I could leave this star-crossed world behind
But when they cut me open,
I guess that changed my mind” (‘Spaceman’, The Killers, 2008)

Films over aliens, verhalen over ontvoeringen door ufo’s en geruchten over Area 51 en samenzweringen om ‘crash-sites’ geheim te houden. In de populaire cultuur barst het van de referenties aan het buitenaardse. Bovenstaande songtekst is afkomstig uit de wereldberoemde hit ‘Spaceman’ van de Amerikaanse band The Killers uit 2008 en gaat over een zogenaamde ‘abduction’. De populariteit van het buitenaardse lijkt - ondanks de tand des tijds – niet weg te denken uit de culturele sfeer sinds de eerste ‘waarneming’ van een vliegende schotel in 1947. Ook op Nederlandstalige internetfora wordt door gelovigen, twijfelaars en ongelovigen volop gediscussieerd over het bestaan van ufo’s en worden zelfs meldingen gedaan van mensen die denken zelf iets te hebben waargenomen.

Aan de kant van de wetenschap blijft het echter vrij stil, zowel op nationaal als internationaal vlak. Vanwege gebrek aan tastbaar bewijs van het bestaan van vliegende schotels of buitenaards leven, lijkt er een algemene consensus te zijn ontstaan dat het om een vorm van bijgeloof gaat. Bullard (2010) gaat hier in zijn werk *‘The Myth and Mystery of UFOs’* dieper op in. Volgens Bullard staan de meeste wetenschappers, kwaliteitsmedia en overheden neutraal of vijandig tegenover vliegende schotels. Sommigen zien het als een onwaar verschijnsel dat geen aandacht verdient, terwijl anderen het als een gevaarlijke pseudowetenschap bestempelen, of als een middel waarmee het publiek op het verkeerde been kan worden gezet en onrust kan worden gezaaid. Dit staat volgens hem in groot contrast met wat het Amerikaanse volk over ufo’s denkt. Onder de ‘gewone’ mensen bestaat namelijk grote interesse voor het fenomeen (Bullard, 2010:5).

Birchall (2006) ontwierp een schema over de status van verschillende soorten kennis, dat bestaat uit vier kwadranten. Zij maakt hierbij onderscheid tussen geautoriseerde kennis versus de ongeautoriseerde variant, en officiële kennis versus onofficiële. ‘Ufology’ en ufo-gerelateerde onderwerpen lijken te vallen onder wat Birchall zou typeren als ‘ongeautoriseerde, populaire kennis’. Dat maakt het onderwerp slechts interessant voor een handjevol psychologen, dat probeert te achterhalen welke processen vooraf gaan aan dit soort gedachtespinsels, en folkloristen, die geïnteresseerd zijn in de structuren en motieven van de verhalen.

Hoewel ‘ufology’, de studie van ufo’s, dus weinig voet aan de grond lijkt te krijgen (Bullard, 2010) durft een enkele wetenschapper zich toch te wagen aan onderzoek naar het verschijnsel op zich. In Nederland staat vooral de Delftse ingenieur Coen Vermeeren bekend om zijn controversiële standpunt over buitenaards leven. In zijn boek *‘Ufo’s bestaan gewoon’* (2012) legt hij uit waarom wetenschappers vliegende schotels met een serieuzere blik zouden moeten benaderen dan

momenteel het geval is. Zijn mening deed zoveel stof opwaaien, dat hij inmiddels over de hele wereld wordt uitgenodigd om lezingen te geven over het buitenaardse. Dat betekent overigens niet dat andere wetenschappers overtuigd zijn door zijn betoog, sterker nog: in menig online recensie wordt het boek van Vermeeren zonder pardon geridiculiseerd.

Ondanks de inspanningen van enkele pioniers, zoals Vermeeren, lijkt er ook in de Nederlandse journalistiek weinig plek te zijn voor het verschijnsel. Dat kan worden verklaard door de grote controverse die rondom ufo's bestaat. Volgens Hallin (1986) zijn er drie sferen waarin een journalistiek onderwerp zich kan bevinden. De diagram die hij ontwierp om dit te illustreren, wordt gevormd door twee cirkels: over alles wat zich in de kleinste, binnenste cirkel bevindt, bestaat consensus. Het gaat hier om zaken waar journalisten en de maatschappij het over eens zijn. Over onderwerpen uit de grotere cirkel die deze kleine cirkel omsluit, bestaat legitieme controverse. Dat betekent dat er weliswaar verschillende meningen zijn, maar die blijven binnen de perken. Alles wat zich buiten deze twee cirkels bevindt, ligt in een gebied van 'deviantie'; het gaat hier om het soort onderwerpen dat zo omstreden is, dat een journalist het zonder gêne belachelijk kan maken of negeren. Ufo's lijken door gebrek aan bewijs in die sfeer te vallen.

Het lijkt er kortom op, dat we in het geval van ufo-verslaggeving te maken hebben met wat journalisten als 'broodje aap', 'sage' of misschien zelfs 'urban legend' zouden betitelen. Burger (2014) deed onderzoek naar misdaadsagen in het nieuws en op webfora. Hij onderscheidde een al dan niet impliciete 'jury van ongelovigen', die overtuigd moet worden door middel van retorische zetten (Burger, 2014:3). In het geval van ufo's is die jury wellicht nog minder gelovig dan bij de door Burger onderzochte monsterlijke misdaadverhalen. Van een buitenaardse levensvorm is immers – in ieder geval voor zover bekend bij het brede publiek – nog geen bewijs gevonden. Journalisten kunnen het dus als onderwerp opzij schuiven. Dat betekent overigens niet dat het onderwerp niet speelt onder de Nederlandse bevolking. Op de website www.ufomeldpunt.nl alleen al worden maandelijks tientallen meldingen gedaan van mensen die denken iets buitenaards te hebben gezien. De ufo's komen – zo blijkt uit een overzicht op de website – in alle soorten en maten: schotels, driehoeken, bollen en zelfs boemerangs. Sinds de lancering in 2011 zijn meer dan 8650 Nederlanders een online discussie gestart op het online platform.

Het doel van deze scriptie is geenszins om iets te zeggen over de zin en onzin achter de waarnemingen van ufo's. Wat ik wil onderzoeken, is hoe door journalisten en op het web over vliegende schotels wordt gepraat. Geven journalisten en forumdeelnemers blijk van ongelof, twijfel of geloof, en hoe doen ze dat? Welke retorische technieken gebruiken zij om hun verhaal kracht bij te zetten? Zijn er verschillen tussen de twee groepen, of wordt er op dezelfde manier geredeneerd?

Wetenschappelijke onderzoeken uit het verleden hebben zich vooral gericht op ufo-geloof in de Verenigde Staten. Om een nieuw licht op de zaak te werpen, zal ik mij richten op het Nederlandse discours. Ook is er nog geen onderzoek gedaan naar de manier waarop in nieuwsmedia of op internetfora wordt gepraat over het verschijnsel. Juist dit soort onderzoek kan inzicht bieden in delen van het maatschappelijk leven die je niet terugvindt in nieuwsmedia, waarin überhaupt al weinig over geloof of religie in het algemeen wordt geschreven. Beleving van religie lijkt nauwelijks een topic te zijn, terwijl het wel een belangrijk deel uitmaakt van het alledaagse leven. Als de media toch

schrijven over geloof in ufo's, hoe doen ze dat dan, en hoe laten 'gewone' Nederlanders van zich horen op online fora?

De hoofdvraag die ik van antwoord zal proberen te voorzien, luidt: *met welke retorische middelen proberen journalisten in nieuwsmedia enerzijds en forumdeelnemers anderzijds hun publiek te overtuigen als het gaat om verhalen over ufo's?*

Om de hoofdvraag te beantwoorden schets ik eerst de wetenschappelijke debatten rondom het geloof in vliegende schotels. Waarom is de notie zo problematisch? Vervolgens verantwoord ik de methode van de retorische analyse die ik uitvoer, die veel lijkt op de methode die Burger (2014) hanteert. In de resultaten analyseer ik het onderzoeksmateriaal door in te gaan op de ethos- en logotechnieken die journalisten en forumdiscussianten hanteren. In de conclusie vat ik de resultaten samen en koppel ik de gegevens aan de literatuur. In de discussie beschrijf ik de beperkingen van dit onderzoek en geef ik advies voor mogelijk vervolgonderzoek.

Aangezien er een groot gat bestaat tussen de populaire ufo-cultuur enerzijds en de wetenschap anderzijds, verwacht ik dat beide groepen op een geheel eigen manier over het onderwerp discussiëren. Daarnaast is de aard van de journalistiek anders dan die van webfora. Verslaggevers zijn niet anoniem en zijn verbonden aan een officiële instantie. Zij kunnen daardoor niet zomaar schrijven wat zij willen. Dat kan immers leiden tot gezichtsverlies van het medium waaraan zij zijn verbonden. Voor forumgebruikers geldt dit niet: zij kunnen op het wereldwijde web – al dan niet anoniem - alles plaatsen wat zij willen als het aankomt op ufo's.

Uit dit gegeven vloeit ook wel de maatschappelijke als de wetenschappelijke relevantie van mijn onderzoek voort. Op welke manier construeren wij 'de waarheid'? En wanneer wordt die 'waarheid' door anderen ook als waarheid of juist als fake news bestempeld? Door op retorische wijze te analyseren welke technieken forumgebruikers en journalisten gebruiken om geloofwaardig over te komen, raak ik de kern van de discussie over nepnieuws. Als het bestaan van een bepaald gegeven – in dit geval de ufo – niet vaststaat, maar ook niet weerlegd kan worden, hoe schrijven journalisten daar dan over? Verwerpen zij de notie van het bestaan van ongeïdentificeerde, vliegende objecten, of nemen zij juist de rol van de twijfelaar in? En bestaat er een verschil met de wijze waarop forumdiscussianten zich online met het onderwerp bezighouden?

Ik zal mij wat forumberichten betreft, beperken tot de periode van 2005 tot 2019. Ik heb hiervoor gekozen, omdat de oudste berichten die ik kon vinden uit dat jaar stammen. Mijn onderzoeksmateriaal is afkomstig van www.ufomeldpunt.nl en fora die ik via Coosto op het spoor ben gekomen, waar slechts sporadisch iets over ufo's wordt geschreven (bijvoorbeeld forum.fok.nl). Wat de kranten betreft onderzoek ik nieuwsberichten en achtergrondartikelen tussen de periode van 1947 – toen voor het eerst een 'ufo' werd waargenomen - en nu. Dit doe ik met behulp van LexisNexis, Delpher en Google Nieuws.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk bespreek ik een aantal belangrijke wetenschappelijke debatten rondom het geloof in ufo's. Dit doe ik om te laten zien op welke manier bepaalde begrippen problematisch zijn en om scherp te stellen wat de definitie is van de termen die ik hanteer.

Ten eerste geef ik een korte ontstaansgeschiedenis van de ontwikkeling van de ufo-mythe. Op welk moment doken de verhalen voor het eerst op, hoe valt dat te verklaren en hoe ontwikkelde het verschijnsel zich daarna? Waarom bleef het niet bij een eenmalige 'mediahype', maar gingen vliegende schotels een geheel eigen leven leiden binnen de westerse cultuur? Een historisch kader is noodzakelijk om het ufo-verhaal als fenomeen te kunnen duiden.

In paragraaf 2.2 ga ik dieper in op de verhalen over ufo's zelf. Hoe zijn die te typeren? Met wat voor soort verhalen hebben we te maken? Eerst zal ik een korte schets geven van de problematiek rondom de noties van mythes, sagen, vertellingen en 'urban legends' in het algemeen. Vervolgens leg ik uit waarom verhalen over ufo's moeilijk in een van deze hokjes te plaatsen zijn. Ook deze paragraaf is van groot belang voor de beantwoording van de hoofdvraag, omdat het aangeeft dat er geen onomstreden definitie is om het soort verhalen mee te duiden. De verhaalsoort zal later in het theoretisch kader opnieuw een belangrijke rol gaan spelen, wanneer het gaat om het indelen van zowel journalisten als forumdeelnemers in groepen van ufo-geloof.

Vervolgens diep ik de noties van 'geloof' en 'religie' verder uit in paragraaf 2.3. Dit zal ik doen door in te gaan op beide begrippen in relatie tot verhalen over ufo's. Zo zal ik mij bijvoorbeeld afvragen in hoeverre geloof in ufo's een vorm van religie is. Op die manier leg ik de stijlen van geloof en ongeloof in de ufo-discussie bloot.

Wanneer ik daar meer inzicht in heb verkregen, ga ik in op de soorten *believers* die er zijn als het aankomt op vliegende schotels. Dit zal ik doen door de theorieën van Burger (2014), Donovan (2002) en Bullard (2010) te benoemen, met elkaar te vergelijken en tegen elkaar af te zetten. Dit legt de basis voor de analyse van de loges, waar ik in hoofdstuk 3 verder op in zal gaan.

2.1 De ufo in vogelvlucht

De studie van de stand van hemellichamen is eeuwenoud. Antieke culturen hielden zich al bezig met het vastleggen van bewegingen van de zon, de maan en de sterren. Dit ging gepaard met het nodige bijgeloof. Mensen zagen in de wolken en de nachtelijke hemel tekenen en deden aan de hand daarvan allerlei voorspellingen. Sporen van onverklaarbare verschijnselen aan de hemel zijn terug te vinden in verschillende oude geschriften, zoals het Bijbelboek Ezechiël:

„Het uiterlijk van de wielen en hoe zij gemaakt waren, was als de schittering van een turkoois. Alle vier hadden dezelfde gedaante: hun uiterlijk en hun bouw waren zo, alsof er een wiel midden in een ander wiel zat.” (Oude Testament (herziene Statenvertaling), Ezechiël 1:16)

Het leuke aan bovenstaand citaat, is dat het meteen de problematiek van de definitie van het woord

'ufo' aan het licht brengt. In populair taalgebruik worden ufo's meestal geassocieerd met vliegende schotels en buitenaards leven (Denzler, 2001). Of wat Ezechiël waarnam een vliegende schotel was, zullen we nooit weten. Wat wel duidelijk is, is dat het hier gaat om 'unidentified flying objects' – een andere definitie van hetzelfde woord. Deze invulling van het begrip is veel breder dan vliegende schotels alleen; het gaat hier namelijk om alle vliegende objecten die mensen niet meteen herkennen als iets alledaags. Dit is precies de definitie waarnaar ik verwijs als ik het heb over ufo's. Er hoeft dus geen link te zijn met het buitenaardse: een ufo kan ook een geheim wapen van de Sovjets, een drone of simpelweg een verkeerd herkend hemellichaam zijn. Een probleem met overleveringen zoals die van Ezechiël is dat niemand met zekerheid kan vertellen of de profeet ooit überhaupt heeft bestaan. Het feit dat in een eeuwenoud boek een beschrijving staat van een onbekend vliegend object, is echter in dit geval vele malen interessanter dan die vraag. Kennelijk zagen mensen voor de jaartelling begon al dingen aan de hemel die zij niet konden thuisbrengen, en vond men het de moeite waard om hier een notitie van te maken.

2.1.1 Before the flying saucer

Ook in niet-westerse culturen komen we dergelijke taferelen tegen (Vallée, 2010). In de Bhagavata Purana, een belangrijk Indiaas verhalenboek uit de vijfde eeuw voor Christus, wordt gesproken over een mysterieuze vliegmachine en in middeleeuws Japan werden onverklaarbare lichtshows aan de hemel waargenomen (Vallée, 2010; Denzler, 2001). Astronoom en ufo-fanaticus Jacques Vallée verzamelde, onderzocht en bundelde in totaal vijfhonderd geschreven overleveringen van vóór de Tweede Industriële Revolutie in 1880 in zijn boek *Wonders in the Sky: Unexplained Aerial Objects from Antiquity to Modern Times* (2010). Hiermee wil hij aantonen dat ufo's in de zin van 'unidentified flying objects' geen moderne uitvinding zijn, maar al sinds mensheugen aanwezig zijn in de collectieve beleving. Dit sluit aan bij het beeld dat ik hierboven al schetste. Daar moet wel bij gezegd worden dat de wetenschapper zelf een unieke plaats inneemt binnen het onderzoeksveld van onbekende, vliegende objecten. Vallée gelooft namelijk niet dat ufo's een link hebben met het buitenaardse, maar denkt ook niet dat er een wereldse verklaring is voor het fenomeen. Dat is niet altijd zo geweest: in de jaren '60 was hij fervent aanhanger van de onder ufo-fanatici populaire 'Extraterrestrial Hypothesis'. In zijn eerste twee boeken tracht hij dan ook aan te tonen dat ufo's een buitenaards fenomeen kunnen zijn. Daarna verandert hij van gedachten en komt hij met een eigen 'Interdimensionale Hypothese', waarin hij uitgaat van meerdere dimensies of realiteiten die naast elkaar bestaan. Volgens Vallée verklaart dit waarom ufo's zo nu en dan op de radar verschijnen en vervolgens weer verdwijnen. Ze vliegen simpelweg door verschillende realiteiten heen. Hoe wij de ufo een plek geven binnen ons geheugen, hangt af van zaken als cultuur, plaats en tijd. Op deze manier verklaart hij de hoeveelheid en verscheidenheid aan schriftelijke overleveringen van over de hele wereld. Dit hangt sterk samen met religie: onze zoektocht naar een natuurwetenschappelijke verklaring voor mysterieuze taferelen aan de hemel, is aldus Vallée vergelijkbaar met de manier waarop Kelten in elfjes en trollen geloofden (Vallée, 1969).

Tegelijkertijd zette in de negentiende eeuw ook het Darwinisme wetenschappers aan het denken. Als het leven zich op aarde op een bepaalde manier heeft ontwikkeld van eencelligen tot aan dinosauriërs en de mens, waarom zou dat op andere plekken in de kosmos dan niet ook kunnen gebeuren? Darwin staat met zijn evolutietheorie aan de basis van de gedachte dat we wellicht niet alleen zijn in dit heelal (Brake, 2006).

Na 1880 nemen de meldingen van ufowaarnemingen langzaam toe. Volgens wetenschappers valt dit te verklaren uit het feit dat rond deze tijd een revolutie plaatsvond op het gebied van industrie en luchtvaart, met een piek in 1896 en 1897 tijdens de 'Great Airship Wave' (Denzler, 2001). In het westen van de Verenigde Staten werden plotseling door verschillende individuen sigaarvormige, vliegende objecten waargenomen, die zich in rap tempo verplaatsten.

A WINGED SHIP IN THE SKY.
It Cleaves the Air With Pinions Like a Huge Condor.
ALL SACRAMENTO SEES THE NEW WONDER.
The Inventor's Lawyer Describes the Machine and Says It Is Genuine.
IT WAS SEEN SOARING NEAR SAN JOSE AT MIDNIGHT.
"The Call's" Exclusive Account of the Greatest Invention of the Age Is Now Corroborated by Thousands.

The Great Airship That Is Startling the People of Many Cities. Drawn From Descriptions of the Inventor's Attorney, George D. Collins.

LOSS OF THE SAN BENITO
The Steamship Wrecked on the Beach Near Point Arena.
EIGHT MEMBERS OF THE CREW DROWNED.
Eleven Are Rescued and Twenty-Four Still Cling to the Rigging.
FUTILE ATTEMPTS TO EFFECT THEIR RESCUE.
Heavy Seas Break the Vessel in Twain and Sweep Over the Unfortunates.

POINT ARENA, Cal., Nov. 21.—The Pacific Improvement Company's mail steamer San Benito was driven ashore two miles north of the Point Arena light by a gale at 1 o'clock this morning. Eight of the crew were lost, eleven reached the shore and the rest, twenty-four in number, are clinging to the rigging, upon each minute by the changing wind. The names of the survivors are: O. W. SCOTT, first assistant engineer; C. GORDON, second assistant engineer; M. FERGUSON, bosun; M. SHERRIDAN, steward.

Bron: The San Francisco call., via <http://www.metimeforthemind.com/the-ldquoairshiprdquo-sightings-of-1897-ndash-alien-ufos-secret-technology-or-time-travellers.html>

Bovenstaand artikel is afkomstig uit The San Francisco call., een dagblad dat in 1913 werd opgeheven. Duidelijk zichtbaar is de schets van een sigaarvormig schip met vleugels en grote schijnwerpers. Dit bericht stamt uit de begintijd van de 'Great Airship Wave' in november 1896. Opvallend is dat er gepraat wordt over een 'machine' die door honderden mensen zou zijn waargenomen. Ook lijkt een expert te hebben bevestigd dat dit allemaal 'genuine' is. De auteur van het verhaal legt echter geen link met aliens, maar praat slechts over een onverklaarbare waarneming. Niet alle artikelen zijn zo lovend. Dit soort verhalen haalden weliswaar de landelijke pers, maar waren meteen al subject van spot en ongeloof. Vaak werd dan ook meteen naar een natuurwetenschappelijke verklaring gezocht. De Oakland Tribune bestempelde de gebeurtenissen zelfs een broodje aap, bedacht door plaatselijke dronkenlappen (Denzler, 2001). Wel leken de waarnemingen een startschot voor publicaties over onverklaarbare, vliegende fenomenen. Vanaf februari 1897 verschenen door het hele midwesten soortgelijke artikelen in kranten. Zogezegde 'ooggetuigen' claimden iets gezien te hebben, van flikkerende lichten tot gigantische luchtschepen. Ook deze verhalen werden vaak bestempeld als sterk verhaal of 'hoax'. In deze periode werd wel voor het eerst verband gelegd tussen ufo's en buitenaards leven. Sommige Amerikanen claimden zelfs marsmannetjes gezien te hebben (Denzler, 2001). Wetenschappers zien deze periode dan ook vaak als het begin van de ufo-mythe. Dat wil zeggen: de ufo als voertuig van bezoekers van een andere planeet (Brake, 2006).

De ufo had aan het eind van de negentiende eeuw weliswaar een entree gemaakt in de massamedia, maar stond niet hoog op de publieke agenda. Dat is te zien aan de veel kleinere hoeveelheid berichten en verslagen die aan het begin van de twintigste eeuw circuleerden. Rond 1930 komt daar verandering in, wanneer in Centraal Europa en Scandinavië vreemde lichten worden waargenomen. Overheden berichtten dat het zou gaan om smokkelaars in hypermoderne vliegtuigen of Russische spionnen. Nadat nergens resten van vliegtuigen konden worden gevonden, werd deze visie bijgesteld: het zou gaan om niet herkende hemellichamen als de planeet Venus of hallucinaties (Denzler, 2001).

Een volgende piek in de ufowaarnemingen en publicaties ontstond bij militairen van de luchtmacht tijdens de Tweede Wereldoorlog (Brake, 2006). Zogenaamde 'foo fighters' - lichtgevende cirkels en schotelvormige objecten die gevechtsvliegtuigen leken te 'volgen' – verschenen op de radar van de strijdende partijen tijdens grote bombardementen. In dit geval werd niet meteen aan aliens gedacht, maar eerder aan geheime wapens van de tegenpartij. Grote Amerikaanse kranten schreven meerdere verhalen over het fenomeen (Denzler, 2001), waaronder The New York Times. In 1944 publiceerde het medium een artikel van luchtvaartexpert Renato Vesco, die beweerde dat het zou gaan om zogenaamde 'Feuerballs'. Het gaat hierbij om een vernuftig, automatisch mini-vliegtuig van de Nazi's dat zonder bestuurder de vliegtuigen van de tegenpartij kon achtervolgen en aanvallen (Marrs, 2008).

Volgens de Britse communicatiewetenschapper Mark Brake zijn de 'Great Airship Wave' en de ufowaarnemingen tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog bepalend voor het ontstaan van de hedendaagse ufo-mythe, mede door de wisselwerking tussen de ooggetuigenverslagen enerzijds en de massamedia anderzijds (Brake, 2006). Dat de rol van laatstgenoemde steeds groter is geworden, blijkt uit een gebeurtenis uit 1947, die het begin van een massale ufo-gekte heeft ingeluid, door de objecten voor het eerst als 'vliegende schotels' te benoemen en in directe relatie te brengen met buitenaards leven (Brake, 2006; Dégh 1995;243).

2.1.2 De aftrap

Op 24 juni 1947 kwamen ufo's voor het eerst écht op de publieke radar. De Amerikaanse piloot Kenneth Arnold nam toen 'unidentified flying objects' waar. In een interview gaf hij aan negen vliegende objecten te hebben gezien, die als schotels over het water leken te scheren. Journalist Bill Bequette interpreteerde deze uiting verkeerd en concludeerde dat de waargenomen objecten schotelvormig waren. Deze fout zou bepalend worden voor de vorm die ufo's in de gedachten van veel mensen, maar ook in de massamedia en de populaire cultuur, aan zou gaan nemen (Bullard, 2010). Ook werd het verhaal sterk aangedikt wat grootte en snelheid van de schotels betreft, om voor extra sensatie te zorgen (Brake, 2006). Hier moet overigens wel bij worden gezegd dat het niet de eerste keer was dat ufo's in de vorm van een vliegende schotel werden weergegeven. Dat idee bestond al langer, zo blijkt uit de omslag van het populaire techniektijdschrift The Electrical Experimenter uit 1915 (Prothero & Callahan, 2017). In de dagen na het interview ontstond desalniettemin een ware mediarage over vliegende schotels. Overal ter wereld begonnen mensen onverklaarbare lichten te zien en opeens waren meldingen van 'ufo-sightings' aan de orde van de dag. Alleen al in de Verenigde Staten kwamen duizenden meldingen binnen van burgers die dachten oog in oog te hebben gestaan met aliens (Denzler 2001). Ooggetuigenrapporten varieerden van knipperende lichtjes tot ufo's in de raarste vormen en maten; van schotels tot gigantische zeppelins

of zelfs donuts. Het leek er kortom op dat verhalen over ufo's een geheel eigen leven gingen leiden. Bij gebrek aan wetenschappelijke kennis over de aard en de vorm van de objecten, vulden waarnemers zelf graag de 'blank spaces' in (Bullard, 2010).

Nog geen maand later zou het onderwerp nog meer naamsbekendheid oogsten met het wereldberoemde Roswell-incident. Op 8 juli 1947 zou een mysterieuze, vliegende schotel neer zijn gestort in de buurt van een boerderij nabij Roswell. Ondanks de uitgave van een officieel document een dag later, waarin stond dat het zou gaan om een weerballon, is dit een van de meest beroemde verhalen over vliegende schotels (Bullard, 2010). Hier moet wel bij gezegd worden dat zowel in het geval van Kenneth Arnold als Roswell niet meteen een link werd gelegd met het buitenaardse. In eerste instantie werd niet gedacht aan marsmannetjes, maar aan Sovjets. Dat blijkt uit de vragen die journalisten tijdens persconferenties naar aanleiding van de gebeurtenissen stelden (Reece, 2007).

Hoe kwam het dat juist op dit moment zo massaal aandacht werd gegeven aan het fenomeen, en niet al veel eerder? Volgens religiewetenschapper en communicatiespecialist Brenda Denzler zijn daar meerdere verklaringen voor. Ten eerste hadden ufo's nu voor het eerst een echte 'vorm' aangenomen, namelijk die van een platte disk. De term 'vliegende schotel' kwam journalisten van pas omdat het niet alleen illustratief is, maar de waarnemingen ook categoriseert. Niet langer ging het om vreemde lichtshows of een gek gezoem, maar om één entiteit, namelijk de vliegende schotel. Daarnaast sprak de geïmpliceerde link met buitenaards leven en het idee dat we niet alleen zijn in het universum tot de verbeelding van zowel journalisten als het publiek. Dit had echter een belangrijk nadeel. Doordat de term opeens zo populair werd, begonnen mensen ieder object in de lucht dat zij niet konden verklaren, te zien als vliegende schotel. De enorme toename in ooggetuigenrapporten kan hier deels mee worden verklaard (Denzler, 2001).

Een tweede verklaring die Denzler noemt voor de massale 'ufo-mania', is de opkomst van de massamedia. Doordat film en televisie in opkomst waren, was er opeens een nieuwe manier om informatie aan de man te brengen. Verhalen over vliegende schotels leenden zich uitstekend voor vertolkingen op het witte doek. Ook kranten en radiozenders maakten een groei door, maar die waren vanaf het begin al vrij sceptisch over het fenomeen. In eerste instantie kwamen de media met natuurwetenschappelijke verklaringen voor vreemde gebeurtenissen, maar al in de jaren volgend op 1947 schonken zij er alleen nog sporadisch aandacht aan (Denzler, 2001).

Volgens Brake was de media-aandacht inderdaad een belangrijke factor, maar is de populariteit van de ufo-mythe ook een product van het politieke klimaat rond de jaren '50 en '60. Onder meer de anticommunistische sfeer tijdens de beginjaren van de Koude Oorlog en de escalatie van militaire missies in Japan en Korea speelden daarbij een rol. Tijdens een periode van heksenjachten op Sovjetspionnen en gevoelens van wantrouwen tegenover de eigen regering, was het publiek extra gevoelig voor verhalen over ufo's. Vaak werden die door de media in verband gebracht met complottheorieën en zogenaamde 'government cover-ups'. De begrippen 'ufo' en 'vliegende schotel' werden op den duur als synoniemen gebruikt – ze werden beide dikwijls in directe lijn gebracht met complotten en buitenaards leven - waardoor de verschillen in betekenis van de twee woorden vervaagden (Brake, 2006). De verhalen over aliens werden tegelijkertijd geloofwaardiger, omdat er ook veel andere 'ongelofelijke' boeken circuleerden over de aard van incidenten zoals Roswell. Theorieën over buitenaards leven leken daardoor zo gek nog niet (Reece, 2007). Daarnaast is ook de

aard van ufo-verhalen van groot belang. Alles wat we wel of niet weten over ufo's, is namelijk gebaseerd op ooggetuigenverslagen. Fysiek bewijs ontbreekt, en dat geeft het fenomeen een religieuze of bovennatuurlijke dimensie (Brake, 2006). In hoofdstuk 3 ga ik hier dieper op in.

2.1.3 Beginjaren: populaire theorieën en de media

Na de eerste twee grote 'ufo-sightings' werd het snel weer stil rondom het onderwerp. Er was een kortstondige piek geweest in berichtgeving over de twee incidenten, maar daarna gingen kranten weer door met zaken van alledag. De hoeveelheid ooggetuigenrapporten die binnenkwamen bij nieuwsmedia en overheden, namen wel sterk toe (Denzler, 2001; Reece, 2007). Pas in 1949 – twee jaar na dato – verschenen er grotere reportages over het onderwerp in populaire tijdschriften. Grote kranten hielden zich afzijdig (Reece, 2007). Donald Keyhoe, een voormalig marinier, beet het spits af met een verhaal in een editie van True Magazine uit 1949 met als kop 'The Flying Saucers are Real'. Hij begon zijn pleidooi voor het bestaan van buitenaards leven met het volgende citaat:

"For the past 175 years, the planet Earth has been under systematic close-range examination by living, intelligent observers from another planet." (Donald Keyhoe in True Magazine via <http://www.saturdaynightuforia.com/library/fsartm/truemagazinetheflyingsaucersarereal1950.html>)

De rest van het artikel is een uiteenzetting van een uitgebreide theorie over aliens en vliegende schotels. Dit soort verhalen prikkelde de interesse in ufo's bij het grote publiek (Brake, 2006). In 1950 volgde een boek van Meade Layne, een vroege 'ufoloog' – een academicus die zich bezighield met onderzoek naar vliegende schotels (Reece, 2007). Als voorloper van Vallée geloofde ook hij dat er meerdere dimensies bestaan, en dat ufowaarnemingen daarmee samenhangen. Volgens hem is er een dimensie waarin zogenaamde 'Etherians' leven, een soortgelijk ras als de mens, dat zich op technisch gebied al een stuk verder heeft ontwikkeld. De vliegende schotels die wij op aarde zo nu en dan waarnemen, zijn aldus Layne voertuigen van de Etherians. Normaal vliegen die zo snel dat ze onzichtbaar zijn, maar als ze extreem afremmen worden ze zichtbaar voor het menselijk oog (Reece, 2007; Layne, 1950). Gedurende de jaren '50 en '60 zouden er nog veel meer van dit soort verhalen over buitenaards leven, overheidscomplotten en andere dimensies volgen, waaronder het eerder genoemde voorbeeld van Vallée. Toch werd de 'Extraterrestrial Hypothesis' – het geloof dat ufo's afkomstig zijn uit de ruimte – de grote favoriet onder ufo-gelovigen (Reece, 2007).

2.1.4 De fifties en sixties

Een volgende belangrijke piek in ufowaarnemingen vond plaats in 1952, toen de U.S. Airforce, die destijds ooggetuigenrapporten afhandelde, werd overspoeld door 1501 rapporten van Amerikaanse burgers. Toen in de zomer ook nog eens ufo's op de radar boven Washington D.C. verschenen, ontstond er een nieuwe mediahype. De persconferentie die hierop volgde, was de langste sinds de Tweede Wereldoorlog (Denzler, 2001). Ook in de jaren tussen 1965 en 1967 was het raak. Toen kwamen er ruim 3000 rapporten binnen bij de U.S. Airforce. De beroemdste dateert van 20 maart 1966, toen 87 studenten beweerden een gloeiende bal waargenomen te hebben, die heen en weer vloog langs een slaapzaal. Bij gebrek aan een goede natuurwetenschappelijke uitleg, begonnen steeds meer Amerikanen vraagtekens te zetten bij het standpunt van de regering. Die beweerde namelijk dat ufo's niet bestonden, behalve in de hoofden van verwarde landgenoten (Denzler, 2001; Reece, 2007).

In de jaren 50 ontstaan ook steeds meer religieuze stromingen die buitenaards leven als de grondslag van het leven op aarde zien. De 'Aetherius Society' van oprichter George King is daar een voorbeeld van. Aanhangers van deze religie gaan uit van het idee dat de aarde een overblijfsel is van een enorme planeet – Malek – die door een atoomoorlog is vernietigd. Hoewel de bewoners van de enorme planeet op het gebied van technologie en wetenschap ver ontwikkeld waren, liepen ze op het gebied van spirituele ontwikkeling achter. Daardoor konden ze hun technologie niet langer beteugelen (Zeller, 2011). Volgens religiewetenschapper Benjamin Zeller is het geen wonder dat deze New Age-religie juist in de jaren 60 en 70 steeds populairder wordt. Het is een reactie op de wapenwedloop die tijdens de Koude Oorlog begon (Zeller, 2011; 670).

Andere beroemde voorbeelden van New Age-religies zijn het Raëlisme en de Heaven's Gate-beweging. De Bijbel is het uitgangspunt voor beide religies, al wordt dat geschrift op een alternatieve wijze gelezen. Zo gaat het Raëlisme uit van de notie dat de aarde en de mensheid geschapen zijn door een intelligent buitenaards volk, de Elohim, en dat dat volk ooit terug zal keren naar onze planeet. Dat gebeurt echter pas als de mensheid dat heeft verdiend (Zeller, 2011). De Heaven's Gate-beweging ging nog een stap verder. De oprichters claimden zelf goedaardige aliens te zijn, die naar de Aarde zijn afgereisd om de mensheid 'te verlossen'. Dat gebeurt door een aantal aangewezenen te 'rekruteren' voor een eeuwig leven in het zogenoemde 'Next Level' – een perfecte, buitenaardse wereld, soortgelijk aan de hemel. Om daar terecht te komen, moesten individuen eerst worden uitverkoren, om zichzelf vervolgens van het leven te beroven. In 1997 leidde dat in Amerika tot de massa-zelfmoord van een groep van 39 aanhangers (Zeller, 2011).

Aan de kant van de wetenschap bleef het tegelijkertijd muisstil. Er verschenen geen nieuwe publicaties over onverklaarbare verschijnselen aan de hemel, terwijl dat in de jaren voor 1947 wel gebeurde. De Air Force stelde namens de overheid in 1947 wel een onderzoek naar ufo's in, genaamd Project Sign, dat al na een jaar werd vervangen voor Project Grudge. Het doel van deze onderzoeken was niet om een link met het buitenaardse aan te tonen, maar om te onderzoeken of ufo's iets te maken hadden met de Sovjetdreiging. Uiteindelijk werd in 1949 geconcludeerd dat de mysterieuze objecten of lichtshows geen dreiging vormden voor de nationale veiligheid en dat het om hoaxes of misidentificaties zou gaan. De media bleek deze mening te delen: ufo-rapporten werden ofwel aan de kant geschoven, of er werd een wetenschappelijke verklaring gegeven voor de waarnemingen (Denzler, 2001). Toch werd in 1952 een nieuw onderzoek ingesteld met de naam Project Blue Book, nadat een jaar eerder mysterieuze ufo's op de radar van een gevechtsvliegtuig boven New Jersey was verschenen. Het onderzoek kreeg een serieuzere ondertoon: niet langer werd gewerkt met zwaar bevooroordeelde academici, maar er werd met een schone lei begonnen (Denzler, 2001).

Sinds het begin van de jaren '70 krijgt het ufogeloof steeds meer verschijningsvormen. Graancirkels en dierverminking duiken op als nieuwe 'activiteiten' van aliens. Ook neemt het aantal verhalen van zogenoemde 'abductees' een vogelvlucht (Denzler, 2001). In 1972 werd een invloedrijk onderzoek gedaan door de Cornell State University naar ufo's en deze verschijnselen. Wetenschappers onderzochten daar de zin en onzin achter een groot aantal meldingen van vliegende schotels. Zij waren op zoek naar waarheidsclaims, maar konden er geen vinden. "The available evidences seem to establish that UFO phenomena are more closely related to seventeenth century witchcraft than to

the modern world”, vat Dégh (1995;244) de discussie over de waarheidsclaim van ufo-verhalen samen. Daarmee bleef ufologie een zaak van bijgeloof.

2.1.5 Zijn we alleen?

Toen in 1997 de aanwezigheid van water op een maan van Jupiter werd aangetoond, werd het bestaan van buitenaards leven onder wetenschappers een aannemelijkere theorie. In datzelfde jaar kwam ook ‘geheime informatie’ aan het licht van de Amerikaanse overheid, waarin correspondentie zou staan over een ‘cover-up’ voor het bestaan van ufo’s. Eerder in de geschiedenis lekte ook al ‘geheime informatie’ uit, waarin zou staan dat een groep van 12 hoge functionarissen van de overheid van president Truman de opdracht had gekregen om het Roswell-incident nader te onderzoeken. Hoewel de rapporten door experts worden gezien als ‘hoax’, wakkeren deze geruchten tal van complottheorieën aan. Het wantrouwen in de overheid neemt toe (Denzler, 2001).

Ondertussen is tot op de dag van vandaag in de wetenschap nog altijd weinig oog voor ufo’s. Volgens psycholoog en socioloog Gerhard Mayer (2019) komt dat doordat ufo’s een klassiek voorbeeld van een anomalie zijn. Een ufo laat zich niet op commando zien en daarom is het fenomeen lastig te onderzoeken.

Toch laait de discussie over het bestaan van ufo’s en buitenaards leven zo nu en dan weer op. In het najaar van 2017 was dat bijvoorbeeld het geval, toen wetenschappers vanuit een onderzoekscentrum op Hawaii op een vrij klein, onbekend object in het zonnestelsel stuitte. Het viel op omdat het de vorm had van een sigaar, zich op een vreemde manier bewoog en bovendien afkomstig was uit een ander zonnestelsel. Nog nooit eerder was zoiets door wetenschappers waargenomen. Om wat voor object het precies ging, bleef maandenlang onduidelijk. In de tussentijd kreeg het de toepasselijke naam ‘Oumuamua, wat in het Hawaïiaans ‘eerste boodschapper van ver’ betekent. Ook werd er volop gespeculeerd over de herkomst van het object: was het een planetoïde, een komeet, of zat er toch een alien achter het stuur? Voor nu lijkt het erop dat het om een interstellair komeet gaat, maar nog altijd zijn er hoop vragen die ‘Oumuamua oproept niet opgelost. Zo gedraagt het object zich niet op de manier waarop andere kometen zich bewegen en laat het niet de bekende ‘staart’ achter (Bannister e.a., 2019).

2.2 Sage, mythe, legende?

Ooggetuigenrapporten over onverklaarbare verschijnselen aan de hemel zijn van alle tijden en komen voor in alle lagen van de bevolking (Denzler, 2001). Hoe kunnen we die verhalen over ufo’s typeren? Om te beginnen is het belangrijk te kijken naar de aard van de overleveringen. Of het nu gaat om berichten over ufo’s in de media of beschrijvingen van mensen zelf, een zaak lijkt duidelijk:

“UFO story types begin with personal experience accounts.” (Bullard, 2010;14)

Verhalen over ufo’s zijn altijd het product van een persoonlijke ervaring. De zogenaamde *storyline* die daaruit voortkomt, kan verschillende vormen aannemen. Het kan om een simpele waarneming van vreemde lichten aan de hemel gaan, maar ook om uitgebreide beschrijvingen van ontvoeringen

door aliens of spionagemateriaal van vijandige naties (Bullard, 2010;14). Dat leidt echter tot een volgende vraag. Hebben we te maken met een sage, een mythe, een legende of een hybride variant?

Folklorist Peter Burger (2014) bespreekt in zijn proefschrift 'Monsterlijke Verhalen' onder meer de problematiek van de begrippen 'mythe' en 'sage'. Over het gebruik van het woord 'mythe' bestaat volgens hem geen consensus onder wetenschappers. Vaak verwijst het in ieder geval naar grote volksverhalen die vroeger mondeling werden overgeleverd. Mythen kennen geen specifiek tijdsbegrip: ze betrekking hebben op het begin der tijden, maar ook op het einde van de wereld. Ook speelt universele geldigheid een belangrijke rol. Bij sagen is dat niet het geval: niet de universaliteit, maar juist lokaliteit staat bij sagen centraal. Sagen zijn dus een specifiek product van één bepaalde samenlevingsvorm. Ook maken sagen juist aanspraak op de historische tijd, en niet op de eeuwigheid. Voor beide verhaaltypen geldt, dat ze door zowel verteller als toehoorder niet geheel onaannemelijk worden geacht (Burger, 2014).

Dan is er nog het begrip 'legende', in feite een sage met een religieuze inhoud (Burger, 2014). Volgens folkloriste Linda Dégh (1984) bestaat er een sterke link tussen verhalen over ufo's en legendes. Hoewel 'legend' in het Engels vrijwel identiek is aan 'sage', doelt zij wel degelijk op 'legendes' in de zin van het woord die wij in Nederland kennen; namelijk als religieus verhaal. Zij beargumenteert dat het idee dat er superieure wezens bestaan die met ons meekijken of over ons waken, veel wegheeft van een moderne variant op de Messias legende. Deze redenering is zeker niet uit de lucht gegrepen. Zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien, is er namelijk een sterke verwantschap tussen verhalen over ufo's en (volks)religie.

Tot welke categorie behoort het geheel aan verhalen over ufo's in dit licht? Het lijkt erop dat het fenomeen 'ufo-verhalen' het meeste raakt aan mythes. Overleveringen over onverklaarbare verschijnselen aan de hemel strekken zich immers veel verder uit dan één cultuur en één tijdvak. Ze kunnen gaan over het begin van de wereld ('eigenlijk zijn wij allemaal aliens'), over het einde ('ufo's komen de wereld vernietigen' of 'Noord-Korea experimenteert met geheime, nucleaire wapens') en over verhalen zonder enig tijdsbesef ('ik ben ontvoerd door aliens, maar ik herinner me er niks meer van' of 'het aardse leven is slechts een droom'). Daardoor vallen zowel de sage als de legende af; die gaan immers uit van een historisch perspectief en een locatie. Daar moet wel bij worden gezegd dat het in dit geval puur en alleen om ervaringsverhalen gaat. Verklarende analyses in bijvoorbeeld de media behoren niet tot deze categorie.

Waarom is het belangrijk om het geheel aan ufo-ervaringsverhalen te onderscheiden als 'mythe', en dus niet als een ander verhaalttype? Communicatiewetenschapper Stephanie Kelley-Romano (2010) deed onderzoek naar 'mythmaking' rondom verhalen over ontvoeringen door aliens. Ze gaat hierbij dieper in op de functionele aspecten van mythen om uit te leggen waarom de verhaalsoort fundamenteel anders is dan bijvoorbeeld sagen en legendes. Ten eerste worden mythen op een andere manier geloofd. Als aspecten uit een mythe in een bepaalde cultuur min of meer geaccepteerd worden door een of meerdere groepen 'believers' – mensen die in het verhaal geloven - dan kunnen ze het leven van die individuen veranderen. Daarnaast kunnen mythen zowel een heilige als een allesomvattende component bevatten. Dat betekent dat diezelfde believers uit de verhalen een zekere levensstijl kunnen putten. Kortom: de ufo-mythe zegt iets over het leven en geeft er tegelijkertijd ook vorm aan, vanuit het gezichtspunt van de personen die erin geloven. De

religieuze factor die Dégh (1984) beoogde, lijkt in deze redenering een plek te krijgen. ‘Geloof’ staat in deze functionele opvatting immers centraal.

Wanneer we inzoomen op de ufo-overleveringen zelf, is het moeilijker om te bepalen met welk verhaalttype we te maken hebben. Wat wel als een paal boven water staat, is dat het altijd gaat om *personal experience stories*. Ieder verhaal over onverklaarbare verschijnselen aan de hemel is gebaseerd op *memorates*. Het gaat hierbij om ‘personal accounts of experiences with the supernatural or first-person stories that illustrate beliefs’ (Stahl, 1983; 269). Dit zijn volgens de Amerikaanse folklorist William Dewan (2010) noch mythen, noch sagen of legendes. Hij vat dit als volgt samen:

„Whereas myths are traditionally believed literally or metaphorically, and legends contain a certain built-in measure of believability, memorates remain unique in that they endorse belief by attesting to personal experience.” (Dewan, 2010:144)

‘Geloof’ lijkt wederom een belangrijk begrip bij het categoriseren van ufo-verhalen. De manier waarop een verhaal geloofwaardig wordt gemaakt, is bij *personal experience stories* anders dan bij mythen of sagen. De ooggetuige (meestal ook de eerste verteller) speelt daarin namelijk een hoofdrol en het verhaal staat (bijna) altijd in de ik-vorm. Dewan (2010) meent dan ook dat we met *personal experience stories* te maken hebben met een op zichzelf staand genre. Hij baseert zijn gedachtegoed op dat van de folkloriste Sandra Dolby Stahl (1989), die beargumenteert dat *personal experience narratives* zich onderscheiden van andere genres, omdat er een soort intimiteit ontstaat tussen verteller en toehoorder. Verhalen over verschijningen van ufo’s passen dankzij de persoonlijke component – meestal vertellingen in de ik-vorm - in dit geheel (Dewan, 2010).

Echter, over de *personal experience story* als apart genre bestaat onenigheid onder folkloristen. Ten eerste lijken er veel termen door elkaar heen te worden gebruikt. Dewan (2010) behandelt *memorates* en *personal experience stories* als synoniemen, terwijl Richard Dorson in zijn *Handbook of American Folklore* (1983) een onderscheid maakt tussen deze twee verhaaltypen, die volgens hem tot eenzelfde uniek genre behoren: het *memoraat* is als het ware een onderdeel van het genre *personal experience story*. Folklorist Paul Cowdell (2006) beschouwt sagen en persoonlijke narratieven als één en hetzelfde genre, waarbij de vraag of een verhaal waar is of niet los moet worden gelaten. Burger (2014) lijkt zich bij deze visie aan te sluiten. Hij benadert de sage als een ‘voorlopige uitkomst van een voortdurende discussie over waarheid en waarde van bepaalde verhalen’ (pp. 34). De objectieve criteria die *personal experience stories* onderscheiden van sagen, zijn te vaag, staan uitgebreid ter discussie en overlappen elkaar. Mijn onderzoek gaat niet uit naar de vraag of een overlevering waar is, maar juist naar de manier waarop vertellers proberen zich (on)geloofwaardig te maken als het aankomt op waarnemingen van ufo’s.

Het is belangrijk om de definities van het fenomeen ‘ufo-vertellingen’ en het genre van de verhalen op zich scherp te hebben. Er bestaat immers een duidelijk verschil tussen de twee. Het feit dat iemand in ufo’s als buitenaards gegeven gelooft, hoeft niet te betekenen dat hij iets ziet in het verhaal van zijn buurvrouw, die beweert te zijn ontvoerd door aliens. Omgekeerd is hetzelfde het geval: het kan heel goed zijn dat iemand niet gelooft in bijvoorbeeld vliegende schotels, maar wel een vreemd object langs zijn huis heeft zien suizen en daar op een online forum iets over kwijt wil.

Hij kan kortom geloven in zijn eigen sage, maar de extraterrestrial hypothesis alsnog verwerpen. Wellicht gaat hij op zoek naar natuurwetenschappelijke verklaringen voor wat hij gezien heeft of denkt hij dat het Chinese spionnen zijn. We zullen zien dat dit onderscheid in het volgende hoofdstuk een belangrijke rol gaat spelen. Binnen de groep ‘believers’ bestaan namelijk verschillende groepen, die elk in zekere mate geloven in de hele buitenaardse mythe, een enkele sage of iets daar tussenin.

Het geheel aan ufo-verhalen zie ik in het licht van dit onderzoek als een mythe. In journalistieke artikelen verwacht ik algemene verhalen over de zin en onzin achter de ufo-mythe aan te treffen. De *personal experience stories* die op webfora zoals het Ufomeldpunt te vinden zijn, hebben een andere aard. Het gaat om memoraten, waarbij de verteller in de eerste persoon enkelvoud ingaat op een vreemde ervaring. Ook in krantenberichten verwacht ik memoraten aan te treffen, maar niet in de eerste persoon enkelvoud van de directe rede. De verslaggever tekent het verhaal in plaats daarvan op uit de mond van een *personal experiencer*.

2.3 Van geloof tot religie

In de vorige paragraaf schetste ik het belang van het begrip ‘geloof’ in relatie tot ufo-verhalen. Daar houdt het echter niet bij op. Veel wetenschappers onderscheiden het geloof in dit soort overleveringen namelijk als religie. Die religie heeft een aantal algemene, maar ook unieke kenmerken en een heel eigen soort ‘believers’ en ‘debunkers’. In deze paragraaf ga ik daar dieper op in.

Denzler (2004) bestempelt het geloof in ufo’s als een moderne religie, die voortkomt uit de psychologische en spirituele impact die vertellers ontlenen aan hun ervaringen. Die ervaringen worden doorverteld als feiten en zijn juist zo aantrekkelijk voor toehoorders omdat ze niet stroken met het natuurwetenschappelijke wereldbeeld. Daardoor is er een culturele mythe ontstaan rondom het geloof in ufo’s. Onderzoek naar de religieuze implicaties die dit soort geloof met zich meebrengt, kwam pas in de jaren ‘80 van de vorige eeuw op gang. Voor die tijd werden er volop theorieën bedacht over wat mysterieuze lichtshows aan de hemel konden betekenen. *Debunkers* – zij die geloof in ufo’s als iets niet-alledaags verwerpen – zochten wetenschappelijke verklaringen voor het fenomeen, terwijl *believers* met geheel nieuwe ideeën over het ontstaan van de aarde op de proppen kwamen.

Geloof in ufo’s raakt, aldus Denzler, absoluut aan religie omdat we uitsluitend te maken hebben met *personal experience stories*. Mensen zien iets, of beweren iets te zien, wat ze als abnormaal bestempelen en gaan bij zichzelf te rade om te bedenken wat dit dat precies is. Ze geven op die manier zelf inhoud en betekenis aan hun ervaring (Denzler, 2004). Het wordt echter vaak wel in één adem genoemd met ‘folk religion’. Het gaat hier immers om een onofficiële vorm van religie, die qua structuur bottom-up verloopt in plaats van top-down: het verhaal begint bij de verteller en niet bij een institutie als de kerk. Dit staat in contrast met institutionele vormen van religie, zoals het christendom of de islam. Op die manier lijkt er dus een tweedeling te bestaan tussen ‘folk religion’ en ‘official religion’. Dit geldt overigens niet alleen voor onderzoek naar folklore. Ook in de geschiedkunde, antropologie, religiestudies en sociologie wordt dit verschil onderkend (Primiano, 1995; 39).

Volgens de Amerikaanse religiewetenschapper Primiano doet dit onrecht aan de aard van religie. In dit tweeledige model is volgens hem voorbij gegaan aan het feit dat religie ook een individuele praktijk is, die bestaat uit handelingen en deel uitmaakt van het dagelijks leven van mensen. Primiano pleit daarom voor een gelijke benadering van alle soorten geloof door wetenschappers, omdat geen enkel religieus proces strikt top-down is. Hij introduceert de term 'vernacular religion', die de noties van 'folk religion' en 'official religion' zou kunnen vervangen en verenigen. Bij 'vernacular religion' gaat het om de geleefde vorm van religie door individuen. Waar Primiano op doelt, is in dit geval het samenspel tussen officiële religie en de vernaculaire variant. 'Officiële' religie bestaat volgens hem niet, omdat geen enkel soort religie zonder vernaculaire component kan overleven. Aan iedere religieuze uiting gaat een handeling vooraf (Primiano, 1995).

Het geloof in ufo's heeft nog een unieke component. De laatste pakweg 30 jaar zijn er dankzij de opkomst van het internet talloze mogelijkheden gecreëerd voor believers, experiencers en debunkers van wat voor religie dan ook om met elkaar in contact te komen (Lindlof, 2009; Howard, 2009). De Amerikaanse professor Robert Howard spreekt daarom eveneens van 'vernacular religion' als het gaat om online uitingen van één van deze groepen. Het digitale tijdperk biedt meer kansen op het gebied van religie. Verschillende geloven – bijvoorbeeld het Christendom en het geloof in buitenaards leven – vermengen zich op webfora van online communities (Howard, 2009).

Howard onderscheidt vier kenmerken van vernaculaire religie, die in online discussies over christenfundamentalisme tekenend zijn. Hij ontleent deze kenmerken aan het werk van religiewetenschapper Charles B. Strozier (1994):

1. De neiging om wat in de Bijbel staat letterlijk te nemen
2. De aandrang om anderen te bekeren
3. De ervaring van 'herboren' worden in geloof
4. De notie van een Apocalyps in de vorm van een 'einde der tijden'

Hoewel deze vier kenmerken tekenend zijn voor discussies over christenfundamentalisten, lijken ze ook toepasbaar op discussies over het bestaan van ufo's. Personal experiencers staan na een al dan niet 'buitenaardse ervaring' anders in het leven (punt 3) en kunnen ervoor kiezen die ervaring met anderen te delen (punt 2). De bekeringsdrang is ook terug te vinden bij de eerder besproken sekten, die vanaf de jaren '50 als paddenstoelen uit de grond schoten. Ideeën over een Apocalyps of juist een 'Walhallah' zijn ook tekenend voor dergelijke religies, net als alternatieve lezingen van de Bijbel (Zeller, 2011). De kenmerken die Strozier onderscheidt, kunnen in de context van ufo-geloof echter nog breder worden uitgelegd. Ook mensen die in ufo's geloven, maar die verder niet religieus zijn, stellen zichzelf vragen over hemel, aarde, goed, kwaad en de ongreepbaarheid van het universum (Zeller, 2011).

Al zo lang als het geloof bestaat, zijn er subgroepen die een andere interpretatie hebben van hetzelfde geschrift. In het digitale tijdperk echter, is de veelheid aan religieuze 'bouwsteentjes' om uit te kiezen echter veel groter. Het internet staat vol ideeën die een gelovige misschien zelf niet zou hebben bedacht, maar wel aannemelijk vindt (Howard, 2009).

Door de mogelijkheden die het internet biedt om zelf zaken te onderzoeken, ontstaat op het snijvlak van onder meer religie en wetenschap – waar het ufogeloof zich bevindt (Zeller 2011, Denzler 2001) - een gezagscrisis. Internetgebruikers nemen informatie die instituties, zoals de overheid of de kerk, verschaffen niet langer klakkeloos een op een over, maar kunnen via zoekmachines als Google zelf aan informatie komen (Howard, 2009). Dankzij de mogelijkheden die het vernaculaire, wereldwijde web biedt, kunnen internetgebruikers met elkaar in discussie gaan over onderwerpen als ufo's.

De gezagscrisis is overigens al ingezet voordat gebruik van het internet een integraal deel uit begon te maken van het dagelijks leven. Uit een onderzoek onder Amerikaanse ufofanatici in de jaren 90 kwam al naar voren dat de ondervraagden eerder verwachtten dat een 'personal experience' het bestaan van ufo's zou bevestigen dan de wetenschap. Dat de oplossing vanuit de overheid zou komen, verwachtte slechts een slordige tien procent (Denzler, 2001). Volgens Denzler is dat laatste te wijten aan de problematische verhouding tussen groeperingen die geloven in ufo's enerzijds en de overheid anderzijds.

Zoals iedere religie, heeft ufo-geloof dan ook zijn voor- en tegenstanders, die ik eerder al kort de revue heb laten passeren. De Amerikaanse criminologe Donovan (2002) onderscheidt drie typen 'geloof' als het om misdaadsagen gaat, die ook toepasbaar zijn op geloof in ufo's: voorwaardelijk geloof, fervent geloof en 'debunking'. Bij de eerste categorie gaat het om mensen die weliswaar geloven, maar meer omdat dit geloof bruikbaar is in hun sociale interactie met anderen. Zij zijn niet bezig met het zoeken naar conventioneel bewijs. Het gebrek hieraan, bevestigt juist hun geloof (Donovan, 2002:193). Fervent geloof, de tweede categorie, is volgens Donovan gebaseerd op 'blind faith'. Bij de derde groep, de 'debunkers', gaat het – zoals de naam al impliceert - om uitgesproken ongelooft. Aangezien we ook bij ufo's te maken hebben met een soort sage en een vorm van geloof, zouden de geloofstypen van Donovan ook van toepassing kunnen zijn op de lezers van nieuwsberichten en forumberichten over vliegende schotels.

Bullard (2010:15-18) formuleerde een uitgebreidere lijst van 'believers' en 'debunkers', die in essentie veel overeenkomsten vertoont met die van Donovan, maar specifiekier is:

1. *Scientific ufologists*: het gaat hier om de groep mensen die ufo's als een serieus onderzoeksveld voor de wetenschap zien. Coen Vermeeren, de Delftse ingenieur die een boek schreef over vliegende schotels, is een voorbeeld van een individu dat tot deze groep gerekend kan worden. Het doel van deze groep is om met wetenschappelijk onderzoek te bewijzen dat ufo's echt bestaan.
2. *Explorers*: een grotere groep dan de *scientific ufologists*, die bewijs willen vinden voor het bestaan van ufo's, maar alleen als het overeenkomt met hun eigen denkbeelden of geloof.
3. *Interested followers*: een meer passieve groep, die de kennis van de andere groepen consumeert, door bijvoorbeeld naar lezingen te gaan of boeken over het buitenaardse te lezen. Individuen uit deze groep staan achter het onderzoek, maar dragen er niet actief aan bij.
4. *Activists*: mensen uit deze categorie geloven hoe dan ook in aliens en ufo's en houden zich vooral bezig met de gevolgen die een buitenaards bezoek zou kunnen hebben. Binnen deze categorie bevinden zich ook complotdenkers, die van mening zijn dat de regering allang buitenaards contact heeft gehad, maar dit geheimhoudt.

5. *Specialists*: hier gaat het om individuen die zich bezighouden met slechts één aspect van het onderzoeksveld. Ook in deze groep zitten complotdenkers, die er geheel eigen theorieën op na kunnen houden.
6. *Interlopers*: specialisten van buitenaf, bijvoorbeeld uit de psychologie of natuurkunde, die zich tijdelijk bezighouden met *ufology*, maar daarna weer uit het onderzoeksveld verdwijnen.
7. *Skeptics*: dit zijn *debunkers* die de verhalen niet geloven. Deze groep komt veelal met wetenschappelijke verklaringen om de argumenten van *believers* te ontkrachten.
8. *Critics*: onder deze groep vallen verschillende soorten individuen, die wel of niet in buitenaards leven kunnen geloven. De groep hecht waarde aan het bewijs van een bepaalde casus (als het in geval x klopt, zal geval y ook wel juist zijn). Lang niet iedereen uit deze groep ontkent bij gebrek hieraan het geloof in het bestaan van ufo's of aliens. Zo zitten in deze groep mensen die de filosofische notie van buitenaards leven niet verwerpen, maar nog wachten op conventioneel bewijs. Daarnaast vallen ook complotdenkers, die wel geloven dat er abnormale dingen plaatsvinden, maar denken dat dat stiekem door de overheid wordt gedaan in plaats van door aliens, onder deze categorie. Religie of levensbeschouwing kan voor individuen uit deze groep leidend zijn wat standpunten betreft.
9. *Experiencers*: iedereen die beweert ooit iets buitenaards te hebben gezien of meegemaakt. Dit hoeft niet te betekenen dat iedere *experiencer* ook gelooft in ufo's: een deel zoekt andere verklaringen voor wat er is waargenomen door de eigen zintuigen.
10. *Insiders*: een speciaal soort *experiencer*, die beweert contact te hebben met aliens en over belangrijke informatie te beschikken. Hieruit komen de meest sensationele verhalen voort, die niet te bewijzen zijn.

Als we de lijst van Bullard vergelijken met die van Donovan, valt op dat veruit de meeste groepen, namelijk 1 tot en met 6, onder Donovan's *believers* vallen. Dit hoeft echter niet te betekenen dat die groepen samen een grotere omvang hebben dan groep 7, de *skeptics*. Deze groep is vrijwel identiek aan de *debunkers* van Donovan. Groep 8 lijkt problematischer. Zowel *believers* als *debunkers* kunnen hier deel van uitmaken. De categorieën 9 en 10 zijn in de theorie van Donovan afwezig, al lijkt aan de laatste wel gerefereerd te worden als Donovan het heeft over een 'beroep op insiderkennis' (Donovan, 2004;143). Een belangrijk verschil is dat categorieën 9 en 10 van Bullard niet noodzakelijk onder de *believers* vallen, terwijl dat bij Donovan wel het geval lijkt te zijn. Het ontbreken van verhalen van *insiders* is precies één van de punten uit het onderzoek van Donovan waar Burger (2014) kritiek op levert. In het licht van onderzoek naar verhalen over ufo's is dat een interessant gegeven, juist omdat de *experiencers* en de bijbehorende subgroep *insiders* hier van groot belang zijn. Het gros van de verhalen op nieuwsmidia of op internetfora is namelijk gebaseerd op ooggetuigenverslagen van mensen die beweren iets bovennatuurlijks gezien te hebben. In het licht van dit onderzoek moeten deze groepen dus niet verwaarloosd worden. Daarom zal ik, net als Burger (2014), deze groep betrekken bij het onderzoek.

2.4 De retoriek van ufo-verhalen

Zoals eerder in dit hoofdstuk al benadrukt, ligt aan verhalen over ufo's altijd een personal experience ten grondslag. Maar op welke manier delen *experiencers* hun verhalen? Hoe proberen zij de lezer te overtuigen van het feit dat ze iets vreemds hebben waargenomen? Welke verklaringen geven zij?

In de klassieke retorica wordt door Aristoteles het onderscheid gemaakt tussen de overtuigingsmiddelen *ethos*, *pathos* en *logos*. Bij *ethos* benadrukt de redenaar zijn of haar eigen betrouwbaarheid, terwijl het bij *logos* gaat om de inhoudelijke argumentatie (Braet, 2007). *Pathos* wordt in deze scriptie – zoals eerder al kort benoemd - buiten beschouwing gelaten. Dit overtuigingsmiddel draait om een beroep op de emoties van de toehoorders (of in dit geval: de lezers). Met een verhaal kan een redenaar een beroep doen op bijvoorbeeld afschuw of angst. In analyse van pathosmiddelen staat dan ook de retoriek van de waarde centraal en niet die van de waarheid.

2.4.1 Ethos

Bij het overtuigingsmiddel *ethos* gaat het om de betrouwbaarheid van de redenaar. In het geval van verhalen over ufo's is de redenaar de journalist of de forumdeelnemer. De lezer van de artikelen of berichten is het publiek dat overtuigd moet worden. Om de eigen *ethos* te versterken, kan de spreker beroep doen op de eigen deskundigheid, eerlijkheid en welwillendheid (Burger, 2014). Deze driedeling is in de klassieke oudheid bedacht door de beroemde Griekse denker Aristoteles.

In zijn proefschrift onderzoekt Burger (2014) de retoriek van misdaadsagen vanuit institutioneel en vernaculair perspectief. Hij analyseert de ethostechnieken van forumgebruikers en journalisten aan de hand van het schema van Burger en Anemaet (2011), dat de driedeling van Aristoteles combineert met moderne ethostechnieken:

Deskundigheid

- Aangeven dat je wat je zegt, getest hebt.
- Een autoriteit aanhalen.
- Anticiperen op de tegenargumenten en vragen van de tegenstander die op jou als persoon of als bron betrekking hebben.
- Eigen deskundigheid benadrukken, door te verwijzen naar kennis, ervaring en opleiding.
- De afstand tot de bron van het verhaal variëren (uit de eerste, tweede of derde hand).

Eerlijkheid

- Zaken vermelden die in je nadeel lijken.
- Verwijzen naar de eigen eerlijkheid.

Welwillendheid

- De gemeenschappelijkheid benadrukken door eigenschappen van spreker of onderwerp te beklemtonen.
- Het publiek complimenteren en bedanken.
- Een gezamenlijke tegenstander zwart maken.

Het onderzoek van Burger en Anemaet (2011) is gericht op online discussies over drugs in drankjes. De wetenschappers concluderen onder meer dat believers gevarieerder gebruik maken van ethostechnieken dan debunkers. Verrassend is dat niet: wie stelt, moet immers bewijzen. Bij gebrek aan bewijs heeft een scepticus het makkelijker dan een gelovige. Met name de technieken onder de

noemer 'deskundigheid' passeren vaak de revue. Ik verwacht dat dat bij forumgebruikers die schrijven over ufo's ook het geval is. Debunkers zullen de waarnemingen proberen te verklaren door met wetenschappelijke argumenten te komen, terwijl believers zich juist zullen beroepen op het gebrek aan een wetenschappelijke weerlegging van het bestaan van ufo's en de enorme hoeveelheid personal experience stories. Uit het proefschrift van Burger (2014) blijkt daarnaast dat forumgebruikers die deskundigheid proberen aan te tonen door te verwijzen naar autoriteiten en naar hun eigen kennis, ervaring of opleiding. Ik verwacht dat zowel debunkende forumgebruikers als believers zich beroepen op autoriteiten.

Een probleem waar de forumdeelnemers tegenaan kunnen lopen, is de overvloed aan berichten op de internetfora. Vaak is het al een hele kunst om überhaupt een reactie bij de lezer te ontlokken. Volgens Burke et al. (2007) hebben de personen die op een forum een nieuw topic starten, meer kans op reactie als ze aangeven dat ze normaal gesproken niets plaatsen, maar alleen meelesen. Door iets te noemen wat als zwakte kan worden gezien, wordt de eerlijkheid van de redenaar vergroot (Burke et al., 2007). Ik ben benieuwd in welke mate we deze techniek tegenkomen in de analyse van forumberichten en of deze ook in dit geval succesvol is. Naar mijn verwachting komen we de constructie vaak tegen, maar lokt het juist daarom lang niet altijd een reactie uit. Misschien is er sprake van een 'overload' aan berichten waarbij mensen gebruik maken van deze tactiek. Eerder verwacht ik dat opvallende titels van een topic de aandacht van de lezer trekken.

Bij journalisten verwacht ik een minder breed scala aan ethostechnieken tegen te komen dan bij forumgebruikers. In zijn onderzoek naar de retoriek van misdaadsagen merkte Burger (2014) op dat verslaggevers met name bezig zijn met het benadrukken van de eigen deskundigheid. Ik verwacht in mijn onderzoek ook vooral verwijzingen naar de eigen deskundigheid tegen te komen. Een groot verschil tussen het door Burger onderzochte corpus en de nieuwsberichten over ufo's, is dat verslaggeving over het buitenaardse zich in de hoek van ongeautoriseerde, populaire kennis bevindt. Daarom verwacht ik dat journalisten veel personal experiencers en ufologen aan het woord laten, om hun verklaringen vervolgens af te zetten tegen die van wetenschappers of overheden. In het kader van hoor en wederhoor zullen journalisten beide partijen aan het woord laten. Ik verwacht in de artikelen op veel verwijzingen naar autoriteiten te stuiten.

Ook verwacht ik dat verslaggevers proberen welwillend over te komen bij de lezer door het gemeenschappelijke te benadrukken. Hoewel het bestaan van ufo's door instituties als zeer onwaarschijnlijk wordt geacht, kan ook niemand bewijzen dat ze niet bestaan. Het bestaan van buitenaards leven op zich lijkt daarbij de afgelopen jaren met de ontwikkeling van de wetenschap steeds aannemelijker te worden. Daarom verwacht ik dat journalisten benadrukken dat tot op de dag van vandaag niemand alle onverklaarbare verschijnselen aan de hemel thuis kan brengen en dat niemand weet of buitenaards leven bestaat.

2.4.2 Logos

Bij *logos* gaat het om de argumentatie van de redenaar zelf. Om de *logos* van journalisten en forumdeelnemers te analyseren, zal ik net als Donovan (2002) en Burger (2014) een lijst van terugkerende argumenten opstellen en die ordenen naar de verschillende geloofsgroepen.

Zoals eerder besproken onderscheidt Donovan (2002) er 3: fervente gelovers, voorwaardelijke gelovers en 'debunkers'. Die categorieën komen niet geheel overeen met de vele soorten *believers* die Bullard beschrijft. Voor dit onderzoek heb ik daarom, net als Burger (2014), de groep mensen die schrijft vanuit *personal experience* toegevoegd. Die *experience* ligt, zoals Bullard (2010) al beschreef, aan de wortel van alle verhalen over waarnemingen van het buitenaardse. Ieder ufo-verhaal begint met een waarneming van een voor de kijker ongewoon fenomeen. Anders dan in het geval van misdaadsagen, hoeft deze groep niet altijd zelf te geloven in het bestaan van ufo's. Iemand kan gekke lichten aan de horizon hebben waargenomen en gedacht hebben aan vliegende schotels, maar het bij nader inzien afdoen als bliksemschichten of vuurwerk.

Op de website van het Ufomeldpunt beginnen alle threads met een *personal experience* van iemand die iets vreemds heeft waargenomen in de lucht. Ik verwacht dat in deze groep veel believers en twijfelaars zitten. Wie bij voorbaat niet in ufo's gelooft, zal online niet snel een verslag over zijn of haar ervaring plaatsen. De personen die een discussie starten, zijn op zoek naar duiding van hun waarneming en willen de mening van anderen horen. Van reageerders verwacht ik veel debunkende of twijfelende reacties. Zij zullen met wetenschappelijke verklaringen komen of bevestigen dat zo'n verklaring er niet is. Op forum.fok.nl verwacht ik felle reacties tegen te komen van met name de groep *debunkers*. Gezien het gebrek aan wetenschappelijk bewijs kunnen zij het onderwerp ridiculiseren. Omdat er in de heilige geschriften ook niet wordt gerefereerd aan buitenaards leven, verwacht ik ook dat een deel van de gelovigen op ontdekislam.nl ufo's belachelijk zullen maken. Anderzijds hebben we ook gezien dat ufogeloof gemakkelijk kan mengen met een andere religie, dus verwacht ik ook op bijdragen te stuiten die het geloof in ufo's juist ondersteunen.

Gespreksdeelnemers op fora als www.ufomeldpunt.nl zijn daarnaast niet noodzakelijkerwijs bezig met het overtuigen van de lezer. Zoals later zal blijken, beslaat een deel van de forumberichten simpelweg waarnemingen van mensen die twijfelen of een bepaald verschijnsel inderdaad een teken van buitenaards leven is. Zij vragen anderen om een bevestiging en om hun eigen ervaringen te delen. Dit zou samen kunnen hangen met het type *believers* of *debunkers* waar we mee te maken hebben, namelijk de mensen die vanuit *personal experience* een bericht schrijven. Zoals Bullard (2010) al aangaf, hoeven ervaringen van het buitenaardse op zich geen te reden zijn om in ufo's te gaan geloven. Qua formulering is deze groep mensen dan ook lang niet altijd even stellig. Ik verwacht onder de forumdeelnemers dan ook op veel argumenten van voorwaardelijke gelovers te stuiten.

In de artikelen van journalisten verwacht ik geen *personal experiencers* tegen te komen in de eerste persoon enkelvoud van de directe rede. In het licht van de controverse rondom het onderwerp, zou het mij ten zeerste verbazen als ik artikelen tegenkom van journalisten die schrijven over een eigen ufowaarneming. Wel verwacht ik dat zij schrijven over mensen die iets gezien hebben, dus in de derde persoon enkelvoud. Vanuit de bestaande theorieën van Birchall (2006) en Hallin (1986) geredeneerd, verwacht ik bij de journalisten een neutrale tot negatieve houding tegenover dat soort claims. Ik verwacht niet dat zij letterlijk stelling nemen voor of tegen de ufo-mythe. In plaats daarvan denk ik dat zij het onderwerp vaak van beide kanten belichten of woorden optekenen uit de mond van een *personal experiencer*. Gezien het journalistieke principe van hoor en wederhoor verwacht ik geen eenzijdige, negatieve berichtgeving aan te treffen. In plaats daarvan verwacht ik dat verslaggevers zowel voor- als tegenstanders van de ufo-mythe aan het woord laten. Ook is de grens

tussen de sferen van legitieme controverse en deviantie door de groei van het vernecular web vervaagd.

Hoewel het onderwerp zich in de sfeer van 'deviantie' bevindt (Hallin 1986: 117)

In de argumentaties van zowel de believers als de twijfelaars en de debunkers in zowel journalistieke teksten als op webfora verwacht ik bovendien een duidelijke lijn te ontdekken, die te maken heeft met de bewijslast: de zogenoemde 'argumentum ad ignorantiam' (Walton, 1999). Schematisch weergegeven zien dergelijke argumentaties er als volgt uit:

Believers:

A bestaat alleen niet als B niet bestaat

We weten niets over B

Dus A bestaat

Voorwaardelijke gelovers:

A bestaat alleen als B

We weten niets over B

Dus we weten niets over A

Debunkers:

A bestaat alleen als B

Niet B

Dus niet A

De redenering berust op de onwetendheid van de redenaar. De argumentatie, die onderdeel is van de klassieke retorica, heeft alles te maken met een verlegging van de bewijslast: die wordt bij de tegenpartij neergelegd. Op basis van het gebrek aan bewijs, concluderen believers dat de stelling dat ufo's bestaan, waar moet zijn. In plaats van zelf met argumenten te komen, leggen zij de bewijslast bij de tegenpartij. Debunkers doen precies hetzelfde. Filosoof Douglas Walton (1999) merkt in zijn werk 'The Appeal to Ignorance, or Argumentum Ad Ignorantiam' op dat deze redentatie tekenend is voor verhalen over zaken als ufo's, geesten, God en het buitenaardse, of 'all subjects in which there is a verifiability problem in the sense that it would be hard to know what counts exactly as evidence either for or against the claim' (Walton, 1999;369).

Interessant in dit licht is het werk van Donovan (2004) dat de titel 'No way of knowing' draagt. In haar inleiding stelt de wetenschapster eveneens de *argumentum ad ignorantiam* centraal. 'The stories could be true, so they are true, or, they "realistically" describe the kind of world in which we live, therefore they are true', beschrijft ze (Donovan 2004: 6). Het 'niet weten van iets' speelt volgens

haar een belangrijke rol in de aantrekkelijkheid en de verspreiding van misdaadsagen. 'If no one's knowledge van be greater than anyone else's, then the possibility that a story is true is just as likely as that it is false', merkt ze later in haar werk op (Donovan, 2004: 141). Hoewel haar onderzoek zich richt op misdaadsagen, lijkt deze theorie ook van toepassing op verhalen over ufo's. De oorsprong van het ufoverhaal is immers onlosmakelijk verankerd in het niet zeker weten van iets.

3. Methode

In dit hoofdstuk werk ik de methode van mijn onderzoek, die ik in de inleiding al kort noemde, verder uit. Het betreft een kwalitatieve inhoudsanalyse op het gebied van *ethos* en *logos*, twee van de drie overtuigingsmiddelen die Aristoteles noemde. Aangezien ik onderzoek doe naar de retoriek van de waarheid, en niet naar de retoriek van de waarde, laat ik *pathos* buiten beschouwing (Burger, 2014; 288).

Voor mijn onderzoek heb ik 38 online discussies en 10 krantenberichten over ufo's geanalyseerd om antwoord te geven op de hoofdvraag: *met welke retorische middelen proberen journalisten in nieuwsmedia enerzijds en forumdeelnemers anderzijds hun publiek te overtuigen als het gaat om verhalen over ufo's?*

Het gehele corpus heb ik onderworpen aan een kwalitatieve inhoudsanalyse. Daarbij ga ik niet in op de frequentie waarop een bepaalde logos- of ethostechniek voorkomt, maar op de technieken op zich. Welke typen argumentaties gebruiken journalisten en forumdeelnemers? Welke technieken gebruiken believers, debunkers, twijfelaars en personal experiencers? En hoe proberen zij betrouwbaar over te komen? Hierbij dient het onderzoek van Burger (2014) naar discussies over drugs in drankjes als leidraad.

3.1 Krantenartikelen

De krantenartikelen heb ik verzameld met behulp van LexisNexis, Delpher en Google Nieuws. De zoekterm 'ufo' leverde niet de gewenste resultaten op, dus heb ik gezocht op combinaties van woorden, zoals 'ufo' + 'lucht', 'ufo' + 'licht' en 'vliegende schotel'. Om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de ethos- en logostechnieken die journalisten hanteren, heb ik uit ieder decennium sinds de eerste beroemde ufowaarneming in 1947 ten minste een artikel geanalyseerd. De artikelen zijn afkomstig uit een breed scala aan kranten; zowel regionaal als landelijk en zowel links als rechts georiënteerd. Ook de lengte en de aard van de artikelen verschilt sterk. Zo zijn in het corpus een aantal lange uiteenzettingen over het bestaan van ufo's opgenomen, maar ook korte nieuwsberichten over een bepaalde gebeurtenis. Alle artikelen zijn genummerd en terug te vinden in bijlage A. De teksten zijn op chronologische wijze gerangschikt: artikel A1 is het oudste, A10 het nieuwste. In onderstaande staan de kenmerken van de onderzochte artikelen:

Nummer	Medium	Kop	Datum	Aantal woorden
A1	Leeuwarder Courant	Het raadsel der 'vliegende schijven'	09-07-1947	131
A2	Limburgsch Dagblad	GEEN GEHEIME WAPENS VLIEGENDE SCHOTELS boden van andere planeet?	26-08-1954	591
A3	Het Vrije Volk	Vliegende Schotels – bestaan ze echt?	26-08-1967	1526
A4	Limburgsch Dagblad	Kolonel zag ufo's	24-07-1975	612

A5	De Telegraaf	ACHT AGENTEN STONDEN OOG IN OOG MET ZWEVEND „DING“	28-04-1984	738
A6	Trouw	UFO's, mystificaties, bedrog en feiten	08-04-1994	1198
A7	Volkskrant	UFO-meldingen waren één groot misverstand	16-11-2005	340
A8	Trouw	Frans 'UFO-dorp' van de buitenwereld afgesloten	04-12-2012	136
A9	AD Magazine	'We worden warm gemaakt voor het buitenaardse'	04-02-2016	1170
A10	Algemeen Dagblad	Marine VS bevestigt bestaan opnames ufo's	19-09-2019	160

Mijn onderzoek heb ik op dezelfde chronologische wijze uitgevoerd. Voor de analyse van logotechnieken heb ik in Word argumenten van debunkers, twijfelaars, believers en personal experiencers ieder van een eigen kleur voorzien. Uitgangspunt zijn dus de drie geloofsstijlen die Donovan (2002) onderscheidt, aangevuld met de ervaringsdeskundigen die Burger (2014) aan het geheel toevoegt. Onderaan ieder artikel heb ik kort samengevat welke argumentaties de rode draad vormen van het verhaal dat de journalist probeert te vertellen.

Bij de ethoanalyse ben ik op dezelfde manier te werk gegaan. Daarbij staat het onderscheid dat Burger en Anemaet (2011) maken tussen de markers 'deskundigheid', 'welwillendheid' en 'eerlijkheid' centraal. Ik heb ervoor gekozen om niet meer dan 10 artikelen te analyseren, omdat ik in de laatste 3 artikelen niet meer op nieuwe retorische technieken stuitte. Het punt van 'theoretical saturation' (Bryman, 2008; 417) – oftewel, het punt waarop de onderzoeker niet meer tot nieuwe inzichten komt - was op dat moment bereikt. Onderaan ieder artikel heb ik bij zowel de ethos- als logosanalyse een korte samenvatting gemaakt van de gebruikte technieken. Dat dient vooral als geheugensteuntje voor mezelf, maar komt ook van pas als het gaat om transparantie. De korte samenvattingen leggen de lijn van mijn gedachten bloot.

3.2 Forumberichten

De 38 forumberichten uit het corpus heb ik via Google gevonden door te zoeken naar ufo-fora. Op die manier kwam ik terecht op het Ufomeldpunt, een website waarop tientallen Nederlanders jaarlijks berichten posten over hun eigen waarnemingen van onverklaarbare taferelen in de lucht. Verder heb ik op Coosto het woordje 'ufo' ingevoerd en bij de zoekfuncties online fora ingesteld. Op die manier kwam ik een thread op forum.fok.nl en de website ontdekislam.nl op het spoor. De discussie op het laatstgenoemde online platform is een interessante toevoeging op de discussies die op het Ufomeldpunt en Forum.fok.nl worden gevoerd, omdat ook religieus getinte argumenten aan het licht komen. Het geanalyseerde corpus is te vinden in bijlage B.

De onderzochte forumdiscussies verschillen sterk in zaken als lengte en aantal reacties. De enige gemeenschappelijke factor, is dat ze allemaal betrekking hebben op vragen over het buitenaardse. Het gros van de discussies is van de afgelopen jaren, maar er zijn ook threads uit de beginjaren van

het Ufomeldpunt opgenomen om een zo breed mogelijk scala aan gebruikte ethos- en logotechnieken te ontdekken. Ook hierbij speelt theoretical saturation (Bryman, 2008) een rol. Toen ik geen nieuwe technieken meer aantrof, heb ik nog 3 artikelen geanalyseerd en ben ik gestopt.

Net als bij het analyseren van de krantenartikelen, heb ik voor de logos- en ethosanalyse van forumberichten stukken tekst gemarkeerd. In het geval van logos gebeurde dat op dezelfde wijze als bij de krantenartikelen. De ethosanalyse heb ik in het geval van de forumberichten anders aangepakt. Omdat forumgebruikers gebruik blijken te maken van een breed scala aan ethostechnieken, heb ik de ethosanalyse opgedeeld aan de hand van de drie pijlers van Aristoteles: deskundigheid, welwillendheid en eerlijkheid (Braet, 2007). Voor elk van deze drie onderdelen heb ik in een apart document markeringen aangebracht. Daar heb ik voor gekozen om het overzicht te bewaren.

4. Ethosanalyse

Zoals eerder al besproken, onderwerp ik 38 forumberichten en 10 krantenartikelen aan een kwalitatieve inhoudsanalyse. In het geval van ethos probeer ik te achterhalen welke technieken die Burger en Anemaet (2011) onderscheiden, terug te vinden zijn in teksten op webfora en in de institutionele media. In dit hoofdstuk bespreek ik aan de hand van voorbeelden op welke manieren internetgebruikers en verslaggevers hun ethos proberen te versterken. Dat doe ik door in te gaan op de deskundigheid, welwillendheid en eerlijkheid van de twee groepen. Ik begin met een bespreking van ethos in discussies op webfora, die in drie delen uiteen valt: deskundigheid, welwillendheid en eerlijkheid. Vervolgens bespreek ik de onderzochte krantenartikelen op dezelfde manier.

4.1 Ethos in discussies op webfora

Op welke manieren versterken gebruikers van webfora hun ethos in discussies? Om die vraag te beantwoorden, zijn voor dit onderzoek 38 teksten geanalyseerd van het Ufomeldpunt, forum.fok.nl en ontdekislam.nl. Opvallend is dat op het Ufomeldpunt alle ethostechnieken worden gebruikt die Burger en Annemaet (2011) onderscheiden, met uitzondering van 'distancing' uit de tweede of derde hand. In de discussies op ontdekislam.nl en forum.fok.nl komen deze vormen van het vergroten van de afstand tot de bron wel voor.

4.1.1 Deskundigheid

Het aanhalen van een autoriteit en het benadrukken van de eigen deskundigheid blijken op internetfora met elkaar gepaard te gaan. Forumgebruikers zien met name deskundigen en nieuwsmedia als gezaghebbende informatiebronnen en ontlenen hun argumenten daaraan. Bij beide groepen – zowel hoofdpsters als reageerders – gebeurt dit volop. Geen enkele forumgebruiker doet beroep op een eigen opleiding of studieachtergrond. In plaats daarvan beroepen zij zich op experts.

Reageerders halen bijvoorbeeld een gezaghebbende personen aan, in de vorm van een 'kustwacht' (B7), de Koran (B37) of voormalig WO2-piloot Kenneth Arnold (B38), ufoloog Easter (B38) en verslaggevers (B38). Bij reageerders zien we een meer beroepen op autoriteit. Het Ufomeldpunt (B7, B10) en RTL nieuws (B13) passeren bijvoorbeeld de revue.

Opvallend genoeg worden ook veel internetwebsites of sociale media gezien als gezaghebbend. Verwijzingen naar Facebook, Google en Youtube komen daarnaast vaak voor. Een enkele keer ziet een reagerende forumgebruiker ook een andere reageerder als autoriteit (B30). Bijlage 37 is in dit licht interessant omdat het gaat om een discussie op een religieus forum. Beroepen op Allah of de Koran zijn hier aan de orde van de dag. Forumgebruiker 'lila', die zowel de thread heeft aangemaakt als erop reageert, boort ook niet-religieuze bronnen van kennis aan. Aan het begin lijkt 'lila' al redelijk zeker van het bestaan van ufo's, maar ze twijfelt omdat er niks over in de Koran staat:

„Ik zit met een vraag, namelijk, bestaan aliens? want ik vind het wel vreemd, ik zie en hoior zoveel ervan dat ik denk ONMOGELIJK dat ze er niet zijn,..maar dat is dan wel raar, want nergens (naar mijn mate) in de koran staat er wat over geschreven!” (B37, lila)

Later ontpopt ze zich tot een echte 'believer':

„volgens onderzoeken bestaan ze wel, ook foto's die ik tegen kom etc, het lijkt wel de normaalste zaak van de wereld” (B37, lila)

„Ik heb een verhaal gelezen die door bewijzen echt gebeurd is, die man is beroemd en heeft een film van gemaakt (...) hij heeft het echt meegemaakt zijn vrienden waren erbij” (B37, lila)

We zien lila een beroep doen op allerlei instanties: in haar hoofdbericht houdt ze het sober door alleen de Koran te noemen en 'zoveel dat ze ervan heeft gehoord', maar later haalt ze ook onderzoeken, foto's, verhalen, een film en een man en zijn vrienden aan om haar verhaal kracht bij te zetten. Dit heeft alles te maken met de vorm die de forumdiscussie op dat moment aan heeft genomen. Veel reageerders twijfelen of geloven niet in buitenaards leven omdat er niks over in de Koran staat. Lila doet meer moeite om haar verhaal sterker te maken, door met een breed scala aan autoriteiten op het gebied te komen.

Wat in het oog springt bij gebruikers van het Ufomeldpunt, is dat iedereen de reacties van de moderator zelf als een waarheid lijkt te beschouwen. Deze reacties zijn vaak verklarend (B8, B9, B12, B13, B14, B15, B16, B17) en geven een natuurwetenschappelijke uitleg van een bepaald fenomeen, soms slechts in een woord (bijvoorbeeld 'meteoor' in B13). Niemand trekt die verklaring in twijfel.

Er zijn echter uitzonderingen op de regel: in discussies B26 en B29 geeft de moderator van het forum aan 'vooralsnog het antwoord ook niet te hebben'. Dit laat ruimte voor andere reageerders om volop te filosoferen over de waarneming.

Discussie B30 is ook interessant op het gebied van autoriteiten. Op het bericht van hoofdpостer c.e. reageert onder meer Knabbel1345. Hij weet de discussie naar zijn hand te zetten: al snel gaat het niet meer over de feloranje bol die door de hoofdpостer aan de hemel waargenomen is, maar over de ervaringen van Knabbel1345. Dat doet hij door keer op keer zijn deskundigheid te benadrukken door ingewikkelde termen te gebruiken als 'geigerteller' en lange, doordachte reacties te leveren. Forumgebruikers reageren daar positief op: Knabbel1345 lijkt zichzelf te ontpoppen tot een autoriteit op het Ufomeldpunt. Een moderator van het Ufomeldpunt zelf reageert met 'ha knabbel, interessant verhaal'. Voor het door Knabbel1345 waargenomen fenomeen – een soort lichtspoor - geeft de moderator echter een verklaring: de beweging van de camera. Knabbel1345 reageert daarop door te stellen dat hij altijd met referentiepunten werkt. Een reactie van het Ufomeldpunt op dat argument, blijft uit. Of andere forumgebruikers overtuigd zijn, is onduidelijk: niemand gaat in op de discussie tussen de twee. In plaats daarvan komt het hoofdonderwerp van de post, namelijk de 'feloranje bol', weer ter sprake. Niemand lijkt tussen de discussie tussen de twee 'autoriteiten' te willen komen.

In discussie B38 presenteert Djeez, moderator van Forum.Fok.nl, zich als een autoriteit op het gebied van ufo's. 'Vliegende schotels blijken verzinsel te zijn', kopt hij stellig in het artikel. Djeez beroept zich op historische kennis over het onderwerp, die hij ontleent aan 'onderzoekers'. Reageerders ridiculiseren het artikel vooral. Ze vinden het onderwerp niet nieuwswaardig, want 'dit wisten we

toch allang' (Windigo, HQ-design, PrideMcKay) of ze weerleggen de argumenten (Sovereign, STGU, Steffy). Met name de laatstgenoemden beroepen zich op autoriteiten in hun argumentatie (bijvoorbeeld vliegenier Arnold en een wantrouwen richting Amerikanen).

Daarnaast benoemen forumgebruikers vaak wat zij in andere posts hebben gelezen:

„Er zijn veel meldingen over driehoeken de laatste tijd” (B1, Erwin Noorman)

„Het lijkt wel een epidemie inderdaad.. Allemaal driehoeken die gezien worden” (B5, Erwin Noorman)

„Alweer een driehoek” (B5, Mivak)

„Zie de overige meldingen van dit tijdstip: een meteor. Een mooie want meerdere mensen hebben dit gemeld” (B16, Erwin Noorman)

Door te benadrukken dat ze het nieuws over ufo's goed bijhouden, benadrukken de forumgebruikers ook hun eigen deskundigheid.

Verder valt op dat hoofdposters lange beschrijvingen geven van wat zij hebben waargenomen. Hoe gedetailleerder het verhaal, hoe aannemelijker andere forumgebruikers het vinden, zo lijkt het. Zo worden de waarnemingen van bijvoorbeeld Knabbel1345 – zoals eerder al benoemd – serieus genomen door de 'hoogste gezaghebbende': de moderator van Ufomeldpunt. Ook bericht B31 van Anoniem valt in dat opzicht op. De enorme beschrijving van een mogelijke ontvoering door buitenaardse wezens maakt een hoop tongen los. Het Ufomeldpunt reageert positief, net als de meeste reageerders. Romy versterkt het betoog door eenzelfde soort ervaring te beschrijven. Anderen, zoals Marcel, zijn sceptischer: hij oppert dat Anoniem een fantast zou kunnen zijn, 'want dat heeft hij zelf vaker meegemaakt'. Marcel doet een beroep op zijn eigen waarneming om zijn argumentatie krachtiger te maken.

Een andere ethostechniek die veel door de makers van een thread worden toegepast, is het anticiperen op tegenargumenten. In B1 komen we al een mooi voorbeeld tegen, dat tekenend is voor het grootste gedeelte van deze groep:

„Eerst dacht ik van een groepje vogels maar het vloog met een aanzienlijk hoge snelheid door de lucht” (B1, Dennis)

Een tegenargument zou kunnen zijn, dat wat een persoon gezien heeft simpelweg een straaljager, een ster of een natuurverschijnsel was. Dennis anticipeert hierop door alvast te benoemen dat het voorwerp zich zo snel voortbewoog, dat het absoluut geen vogels waren. Hij laat zich verder niet uit over de vraag of het iets buitenaards was, maar vond zijn waarneming kennelijk wel interessant genoeg om het te laten publiceren op het Ufomeldpunt.

Hetzelfde gebeurt op een veel uitgebreidere wijze in discussie B23:

„Omdat er veel normaal vliegverkeer, zowel lijnvluchten als militaire vluchten, hier overkomt is het voor mij niet vreemd als hier iets overvliegt. En heb ik in mijn leven dus heel veel verschillende vliegtuigen en helicopters gezien. Alleen deze keer was het heel vreemd dat ik

totaal geen geluid hoorde maar alleen een soort van vuurbal met een geel/oranje gloed zag die sneller ging als normaal.” (B23, Annie)

Annie dekt zich in tegen tegenargumenten door te benadrukken dat ze in haar leven veel vliegtuigen en helikopters heeft gezien doordat ze op een bepaalde locatie woont. Door te benoemen dat deze ‘vuurbal (...) sneller ging als normaal’ anticipeert ze nog eens op het tegenargument dat het om doodgewoon vliegverkeer gaat.

Een andere manier waarop in het hoofdberichten wordt geanticipeerd op tegenargumenten, is door ofwel beeldmateriaal te plaatsen, ofwel bij voorbaat uit te leggen waarom zulk materiaal ontbreekt. Dit gebeurt zeer frequent.

„Ik wou een foto maken, maar is niet gelukt doordat hij te snel weg was.” (B27, Kees)

„heb foto maar is nauwelijks te herkennen wat je ziet.” (B30, c.e.)

„Jij pakt altijd je telefoon als je wakker wordt zeg je, maar dacht niet even zo van: "laat ik dit even opnemen?" Of heb je een Pocketline Swing zonder camerafunctie? ;)” (B31, Paolo Lucas)

Dit lijkt in het geval van ufo's een logische, retorische zet. Een beschrijving kan nog zo beeldend zijn, maar een plaatje van een vliegende schotel maakt de waarneming overtuigender. Veel reageerders vragen ook om beeldmateriaal in de reacties onder het artikel, of doen hun beklag over het ontbreken van zulk materiaal.

Dat lang niet al het beeldmateriaal echter overtuigend is, blijkt uit discussie B28, waar de maker van het hoofdbericht maar liefst 35 filmpjes als bewijsstuk meelevert:

„In mijn ogen zien de filmpjes er op het moment dat er wat gebeurt schokkerig en gekunsteld uit.” (B28, Puntje)

„Volken ja, ufo's nee.” (B28, Johanna Stevens)

„Geen ufo's of beesten te zien” (B28, Peter van der Meijde)

Wat verder opvalt, is dat hoofdpsters – en in mindere mate reageerders – benadrukken dat ze iets niet in hun eentje hebben gezien. Geliefden en familieleden worden dikwijls bij het verhaal betrokken, door te benoemen dat ook zij iets bijzonders hebben waargenomen:

„Ons zicht werd daarna belemmerd” (B3, linda)

„Ik eerst en direct daarna mijn partner (B5, Rene)

„Samen met mijn partner gezien” (B6, Peter)

„De persoon die bij mij zat, zag het ook overkomen” (B7, Esther Van der Heijden)

„Mijn zoon en ik” (B7, Ben En Dicky Kemper)

Daarmee anticiperen zij op het mogelijke tegenargument dat ze zelf gek zijn. Hoe meer mensen iets hebben gezien, hoe aannemelijker het verhaal wordt. Als deze groep te ‘anoniem’ is, kan dit anticiperen ook averechts werken, zo blijkt uit discussie B17. Daar begint Joey een topic door te stellen dat hij een ‘zeer vel licht’ heeft gezien. ‘Iedereen om me heen vindt dit onverklaarbaar’,

schrijft hij vervolgens. Geen van de reageerders is overtuigd door het verhaal van Joey. Dat komt echter ook door zijn slechte spelling, zo blijkt uit de reacties.

Een ander mogelijk tegenargument is dat mensen die in ufo's geloven een onverklaarbare waarneming sneller zien als iets buitenaards. Daarop wordt door forumgebruikers geanticipeerd, bijvoorbeeld in bericht B7, waar Erwin Noorman op een post reageert met de zinsnede 'normaal gesproken ben ik geen believer, maar vond dit toch vreemd'. Daarmee geeft hij aan niet zo snel overtuigd te zijn van verhalen over ufo's, maar dat zijn waarneming toch echt wel zo bijzonder was dat hij dieper is gaan nadenken over de kwestie.

In discussie B37 anticipeert Lila op een mogelijk tegenargument, maar vervolgens weerlegt ze dat zelf weer:

„Ik zit met een vraag, namelijk, bestaan aliens? want ik vind het wel vreemd, ik zie en hoor zoveel ervan dat ik denk ONMOGELIJK dat ze er niet zijn,..maar dat is dan wel raar, want nergens (naar mijn mate) in de koran staat er wat over geschreven!” (B37, Lila)

Lila vraagt zich af of aliens bestaan en anticipeert op een negatief antwoord op die vraag door te stellen dat het onmogelijk is dat ze er niet zijn. Vervolgens stelt ze dat het misschien toch mogelijk is, omdat er over aliens niets in de Koran staat.

Zelf zaken testen komt in het onderzochte corpus nauwelijks voor. De berichten van hoofdposters of reageerders overtuigen andere forumgebruikers kennelijk niet om er zelf ook op uit te trekken. Dit heeft alles te maken met de aard van ufo waarnemingen: vaak wordt niet een terugkerend verschijnsel beschreven, maar iets eenmaligs.

Wat wel gebeurt, is dat forumgebruikers het aangeleverde beeldmateriaal beoordelen. Dat gebeurt bijvoorbeeld in B21. Niemand is overtuigd door de vier foto's die S.E.C. aan heeft geleverd bij het verhaal over zijn waarneming.

Daarnaast test Knabbel1345 (B30) naar eigen zeggen het bestaan van ufo's door door het land te trekken met onder meer een geigerteller. De waarneming van Tiny Christina vindt hij interessant genoeg om navraag te doen naar de exacte locatie.

'FOAF-tales', ofwel 'vriend-van-een-vriend-verhalen' (Dale, 1978) komen op het forum van Ufomeldpunt niet voor. Verhalen die zijn opgetekend uit de monden van 'vrienden' ook niet. Dat is opvallend, want die verhaaltypes zijn in het geval van urban legends alles behalve zeldzaam (Burger, 2012). Alle gebruikers op het Ufomeldpunt die over een ervaring spreken, doen dat uit de eerste hand. We spreken dan van 'incorporated distancing': verhalen op basis van de eigen ervaring, uit de eerste hand (Smith, 1981:169). Daar valt in het geval van ufo-verhalen zeker wat voor te zeggen. Hoe dichter de beschrijving van de waarneming bij de bron staat, hoe geloofwaardiger de overlevering is (Burger, 2014: 57). Omdat ufo-verhalen door veel mensen als onzin worden afgedaan, is het logisch dat forumgebruikers op het Ufomeldpunt het verhaal zo dicht mogelijk bij zichzelf houden. De kans om geloofwaardig over te komen, kan daardoor voor andere forumgebruikers groeien.

In discussie B37 van Ontdekislam zien we geen ervaringsverhalen. Forumgebruikers beroepen zich op de Koran, afgezien van hoofdposter lila. In haar laatste bericht schrijft ze:

„Ik heb een verhaal gelezen die door bewijzen echt gebeurd is, die man is beroemd en heeft een film van gemaakt, het blijkt dat ze bestaan en als ze in aanmerking met de mens komen

experimenteren ze met hun, zodra ik op zijn naam kom dan geef ik het door, hij heeft het echt meegemaakt zijn vrienden waren erbij.” (B37, lila)

Dit is een vorm van detached distancing: weliswaar is de beschreven ‘beroemde man’ geen persoon uit de vriendenkring van lila, maar ze haalt hem wel aan als autoriteit op het gebied van ufo’s. Noch de naam van de man, noch de naam van zijn film kan ze zich herinneren, maar lila is ervan overtuigd dat de anonieme man het allemaal ‘echt heeft meegemaakt’. Een identificatie van de hoofdpersoon ontbreekt. Gezien de ambiguïteit van de bron, is het maar de vraag of deze retorische zet overtuigend is (Burger 2012; 57).

Djeez, moderator van Forum.fok.nl, doet ook aan distancing. Hij beroept zich op de waarneming van meerdere personen, zoals WO2-piloot Kenneth Arnold en ufoloog Easter. Het gaat om semi-incorporated distancing: de gebeurtenissen worden toegeschreven aan bekendheden op het gebied van ufologie.

4.1.2 Verwijzen naar eigen eerlijkheid

Het verwijzen naar de eigen eerlijkheid gaat in de berichten op Ufomeldpunt vaak gepaard met het anticiperen op een tegenargument. Topic starters, maar ook reageerders, geven aan dat ze normaal niet in ufo’s geloven en nooit iets op een forum zouden plaatsen, maar dat wat ze hebben waargenomen zo bijzonder is, dat ze zijn gaan twijfelen. De zogenoemde ‘lurkers’ – forumgebruikers die normaal alleen lezen en niet posten – noemen iets dat potentieel schadelijk is voor niet alleen hun deskundigheid, zoals eerder al besproken, maar ook voor de eerlijkheid. Uit het onderzoek van Burke et al. (2007) kwam deze techniek als het meest succesvol naar voren als het aankomt op het verwerven van reacties. De forumgebruikers nemen risico’s door dit benoemen en komen daardoor geloofwaardiger over. Dergelijke constructies zijn terug te vinden in het bestudeerde corpus:

„Normaal gezien ben ik geen “believer”, maar vond dit toch vreemd.” (B7, Erwin Noorman)

„Ben hier niet mee bezig. Alleen dit houd me wel degelijk even in zijn greep.” (B17, Joey)

„Ik heb hier nooit in geloofd maar bij deze ervaring kan ik het niet meer ontkennen.” (B27, Kees)

„Natuurlijk klinkt dit ongelooflijk.” (B28, Hans)

„Ik heb er altijd om gelachen dat mensen zeiden dat ze bijvoorbeeld trillingen voelden. Dan dacht ik die ufo gekkies hahaha.” (B30, Knabbel1345)

Op het Ufomeldpunt verwijzen forumgebruikers op nog meer manieren naar zaken die in hun eigen nadeel lijken. Dat gebeurt bijvoorbeeld in discussie B2:

Puntje

Dus je hebt ‘t alleen gehoord?

George de Mul (in reactie op) Puntje

Ja alleen gehoord... Heel hard en duidelijk...

George had op Puntje kunnen reageren door te stellen dat hij niet alleen ufo's heeft gehoord, maar ook gezien. Dat had het verhaal overtuigender kunnen maken. In plaats daarvan kiest George ervoor om te antwoorden dat hij alleen een vreemd geluid gehoord heeft. Door eerlijk te antwoorden, vergroot George zijn ethos.

Een andere manier waarop topic starters massaal hun ethos vergroten, is door te benoemen dat er geen beeldmateriaal beschikbaar is, maar dat zij daar niets aan kunnen doen. Eerder besprak ik dit fenomeen al bij het 'anticiperen op tegenargumenten'. Deze retorische zet zorgt er niet alleen voor dat forumgebruikers geen commentaar kunnen leveren op het gebrek aan beeldmateriaal, maar het geeft lezers ook het gevoel dat de topic starter eerlijk is. Bij reageerders komt dit patroon niet voor, omdat de bewijslast niet bij hen ligt.

Daarnaast gebruiken topic starters en reageerders om de haverklap termen die ruimte laten voor twijfel. Hierdoor geven zij aan weliswaar te verwachten dat een waarneming iets of helemaal niets met ufo's te maken heeft, maar dat zij de wijsheid ook niet in pacht te hebben. Daardoor komen ze eerlijker over. Het gaat om woorden en zinsneden als:

'in my opinion' (B7, Esther van der Heijden)

'klinkt een beetje als' (B26, Zeven zusters)

'denk het niet' (B11, Gerwin)

'ik vermoed' (B11, Erwin Noorman)

'weet vrijwel zeker dat' (B14, Marcel)

'Ik weet niet' (B21, Knabbel1345)

'Ik denk niet' (B24, Geoffrey Scheermeijer)

'lijkt mij niet' en 'ik weet niet wat het is' (B25, Tonny)

'Maar ik weet er niks van' (B37, Abd ar-Rahmaan)

'wij weten het niet' (B37, Nazanin)

Een andere manier waarop forumgebruikers eerlijk over proberen te komen, is door een beroep te doen op hun eigen emoties. Wie durft te stellen bang of geëmotioneerd te zijn geweest, laat een zekere 'menschelijkheid' zien en kan op die manier geloofwaardiger worden gevonden. Meerdere forumgebruikers doen zo'n beroep op de gevoelswereld:

„Ik weet zeker dat ik iets dergelijks nooit heb gezien. Ik ben hier erg van geschrokken!” (B7, Michel)

„Ik stond te trillen op mijn benen. Ik ben niet snel in paniek, maar was dat gisteren wel.” (B7, Mivak)

„We vinden het steeds meer een stukje akelig worden.” (B20, Cor)

„Ik was compleet verbaasd.” (B32, Vandamman)

„Het was een behoorlijk angstige ervaring.” (B33, Anoniem)

In dit licht is discussie B31 interessant om dieper op in te zoomen. Anoniem gaat zeer gedetailleerd in op een gebeurtenis die begon met een ‘angstig gevoel’ en uitmondde in een mogelijke ontvoering door aliens. Meerdere malen bespreekt hij zijn emoties, die variëren van ‘angstig’ tot ‘heel rustig’. Een van de slotzinnen luidt: „Nu vind ik het het enge situatie, maar tijdens dit hele gebeuren heb ik geen enkele angst gehad.” Reageerders prijzen Anoniem voor de gedetailleerde beschrijving en oog voor details. ‘Een bijzondere ervaring van iemand die behoorlijk nuchter en realistisch is en in staat blijkt dit ook te verwoorden’, oppert een reageerder zelf. Een ander reageert: „Maar het belangrijkste is dat de eerste keer dat je angst voelde geen angst is maar je intuïtie (...).’ Of: ‘ik ga in deze uit van de eerlijkheid van de schrijver.’ Deze retorische zet lijkt dus succesvol. Anoniem presenteert zich – door in te gaan op zijn emoties – als een rustig en beheerst mens van vlees en bloed.

Vanuit retorisch perspectief heeft dit bericht veel weg van een *evidentia*: een verslag uit de eerste hand, dat dankzij de rijkheid aan aangrijpende details een gebeurtenis oproept (Braet 2007a:103). Of, zoals Burger (2014) het beschrijft: ‘Levendige, aanschouwelijke beschrijving, die tot doel heeft het publiek het gebeurde te laten meebeleven als door de ogen van een ooggetuige.’

Een duidelijk minder succesvolle *evidentia* is B36. ‘Ontvoerd door aliens’, kopt het verhaal stellig. Topic starter Ontvoerd weet 42 reacties te oogsten met zijn ooggetuigenverslag. Bijna alle reageerders trekken de eerlijkheid van het verhaal in twijfel. Dat kan komen doordat de beschrijving van de waarneming van Ontvoerd veel korter is, maar ook doordat het geheel bol staat van de taal- en spelfouten. ‘mooi dat ze wifi hebben’, luidt een van de reacties. ‘Niet meer zoveel speed snuiven’, reageert een ander. Puntje gelooft ook niets van het verhaal: ‘Niet alleen ontvoerd met gratis wifi... tevens beroofd van allerlei leestekens.’ Die reactie vat samen wat het probleem is met de geloofwaardigheid van dit ooggetuigenverslag: slecht Nederlands en een ongeloofwaardig element, namelijk de aanwezigheid van internet in de ufo.

Ook de eerlijkheid van topic starter Djeez wordt in twijfel getrokken, maar om hele andere redenen. Djeez geeft in goed Nederlands een op ‘feiten’ gebaseerde argumentatie die het bestaan van vliegende schotels ontkracht. Het gaat niet om een *evidentia*, maar om een uiteenzetting. Reageerders geloven hem niet omdat de argumenten van Djeez volgens hen niet kloppen. Kortom: de gepresenteerde feiten zijn – wat de reageerders betreft – geen feit. Daardoor brokkelt de eerlijkheid van Djeez af.

Een andere retorische zet die weinig succes oogst, is het benadrukken van de waarneming als iets dat ‘echt’ is. Dat gebeurt bijvoorbeeld in discussie B35. Adrie eindigt zijn verhaal met ‘dit is echt en geen fake’. Reacties op het topic blijven uit. Ook Hans heeft in B28 weinig succes met de vermelding ‘Kijk maar wat u ervan geloofd (...), ik geloof het verder wel.’

4.1.3 Welwillendheid

Welwillendheid tonen forumgebruikers op het Ufomeldpunt door elkaar te complimenteren over een verhaal en vragen te stellen over de waarneming. Veel topic starters hebben iets meegemaakt wat ze niet kunnen plaatsen en willen van reageerders weten wat hun ideeën zijn. Wat opvalt, is dat topic starters daarbij zelf nooit complimenten uitdelen aan het lezerspubliek.

Reacties op verhalen die uitmonden in vragen, zijn vaak sympathiek van aard, bijvoorbeeld: ‘vanavond maar eens met de camera buiten zijn...’ en ‘ja, valt wel op je?’ (B1 Erwin Noorman en

Alexander Griffioen). Ze vinden het ooggetuigenverslag van Dennis kennelijk aannemelijk genoeg om het niet af te branden en interessant genoeg om erop te reageren. Op het Ufomeldpunt zijn dat soort reacties eerder regel dan uitzondering: voor forumgebruikers een verhaal afdoen als ‘onzin’ of ‘waarheid’, willen ze eerst het naadje van de kous weten. Een verdere uitleg ontbreekt vaak echter. Wordt die toch gegeven, dan roept die uitleg meestal weer nieuwe vragen op.

Het uitblijven van reacties op gestelde vragen, tast de ethos van topic starters aan. Door niet te reageren, komt een topic starter niet welwillend over. Dat is bijvoorbeeld het geval in discussie B31, waar Anoniem – naast het feit dat hij verzuimt zijn naam te vermelden – niet reageert op de prangende vragen van een aantal van zijn lezers: ‘Vervelend dat we niks meer van ‘Anoniem’ hebben vernomen om er meer van te weten te komen’, meldt Thomas Kop. ‘Ik denk overigens wel dat een commentaar van de melder na zoveel (bruikbare) reacties op zn plaats zou zijn’, reageert een anonieme gebruiker. ‘Dat op zich is ook al heel vreemd ja. Ik bedoel je vraagt in feite toch iets, en dan reageer je nergens meer op’, vindt ook Marcel.

Ook zijn er reageerders die de waarneming van een ander herkennen en claimen hetzelfde te hebben meegemaakt, bijvoorbeeld:

„Ik heb jaren geleden precies hetzelfde meegemaakt.” (B7, Esther Van der Heijden)

„Mijn zoon en ik zagen de driehoek ook overkomen.” (B7, Ben En Dicky Kemper)

„Ook wij hebben ze gezien.” (B10, Murat)

„Beste, vanuit Halle in België hetzelfde waargenomen.” (B19, Melissa de Smet)

Reageerders tonen hun welwillendheid door aan te geven dat ze de ervaringen delen en herkennen. Hoe serieus dit soort reacties moet worden genomen, is echter de vraag. Hoewel bij bovenstaande zinsneden geen aanleiding is om te denken dat reageerders de topic starter belachelijk willen maken, is dat in discussie B36 wel degelijk het geval:

„Ik geloof de maan wat hij zeget.de buitenaards bestaat wel en binnen kort ze komen naar onse planet.omdat ik heb zelef contact met buitenaards.hoe en wat.ik zeg niet.” (B36, Anoniem)

„Een dergelijke ervaring kan best traumatisch zijn praat erover met een psychiater.” (B36, praat erover)

„ik heb echt contact met ufo’s en dat is geen grapje nee kan ik alles doen wij zij niet alleen op het aarde.” (B36, sisi)

„Mijn pompoen is ontvoerd door aliens.” (B36, zielig)

Het lijkt er hier met name op dat reageerders reageren omwille van het reageren. Wat ze willen bijdragen aan de discussie, is dat zij het verhaal van Anoniem belachelijk vinden. Dat maken zij duidelijk door reacties te plaatsen die ofwel niets met het topic te maken hebben, ofwel zo slecht geformuleerd zijn dat ze naar alle waarschijnlijkheid niet serieus zijn bedoeld. Dat laatste weten we echter nooit helemaal zeker, omdat verdere argumentatie ontbreekt.

4.2 Ethos in krantenberichten

Journalisten gebruiken in hun artikelen verschillende ethostechnieken om de eigen deskundigheid te benadrukken. Dat doen zij door autoriteiten aan te halen, te anticiperen op tegenargumenten en uitvoerige historische overzichten te bieden aan de lezer. Door bronnen aan het woord te laten, doen journalisten ook aan distancing.

Met het benadrukken van de eigen eerlijkheid zijn journalisten in het onderzochte corpus niet bezig. Wel vermelden verslaggevers soms zaken die in het nadeel lijken van de bron die zij opvoeren. Later wordt dat gegeven weer ontkracht. Welwillendheid tonen verslaggevers door eigenschappen van het onderwerp te benadrukken. Niemand weet of ufo's bestaan en door dat feit te benoemen geeft de journalist aan zelf de waarheid ook niet in pacht te hebben.

In deze paragraaf ga ik dieper in op de ethostechnieken die journalisten inzetten om deskundig, eerlijk en welwillend over te komen. Dat doe ik door ieder onderdeel apart te bespreken.

4.2.1 Deskundigheid

In alle onderzochte krantenartikelen halen journalisten verschillende gevestigde autoriteiten aan om deskundig over te komen. Denk daarbij aan de Amerikaanse luchtmacht, waaraan wordt gerefereerd in artikelen A1, A3, A6 of de Amerikaanse marine (A10). Ook overheden en wetenschappers worden aangehaald als gezaghebbenden. Aan deze autoriteiten ontleen verslaggevers met name debunkende argumenten.

Daarnaast zijn in de onderzochte artikelen tal van gevestigde autoriteiten te vinden die juist prediken dat ufo's wel bestaan. Wat opvalt, is dat het hierbij nooit gaat om een overheidsorgaan als geheel, maar om een gezaghebbend persoon binnen dat orgaan. Voorbeelden zijn majoor Keyhoe (onderdeel van de luchtmacht), de Zwitserse psycholoog C.G. Jung (een geleerde), wetenschappelijk adviseur van de luchtmacht Hynek (wederom onderdeel van de luchtmacht). Ook het gedachtegoed van de Nederlandse complotdenker en academicus Coen Vermeeren (verbonden aan een universiteit) wordt uitvoerig beschreven in artikel A9.

Naast gevestigde autoriteiten laten verslaggevers ook een ander type gezaghebbenden aan het woord: de 'experiencers'. Dit zijn wetenschappers of luchtmachtpiloten die iets vreemds aan de hemel hebben waargenomen. Tot deze groep behoren onder meer de beroemde professor Clyde Tombaugh (A3), luchtmachtkolonel Cremers (A4) en acht Utrechtse agenten (A5).

Ufowaarnemers die geen officiële titel hebben, maar 'gewone burgers' zijn, krijgen ook het woord. Voorbeelden zijn vader Wim Hoogkamp (A5) en het anonieme Amerikaanse echtpaar waar schrijver Frank Edwards het over heeft (A3).

Niet alleen van personen, maar ook van onderzoeksrapporten lijkt een zekere autoriteit uit te gaan. Verschillende journalisten schrijven bijvoorbeeld over geheime rapporten die jarenlang door de Amerikaanse overheid is achtergehouden. Door ufofantasten wordt dat rapport gezien als een 'hoogste goed'. Wetenschappers en experts zetten er juist hun vraagtekens bij. Ook aan beelden en opnames – bijvoorbeeld die van de Amerikaanse marine (A10) - wordt autoriteit ontleend.

Interessant is dat in een artikel uit het Limburgs Dagblad uit 1954 (A2) zelfs een eeuwenoude Britse kroniek wordt benoemd, waarin ook al een beschrijving van een mogelijke ufowaarneming zou staan.

De verslaggever beschrijft dat ‘geleerde lieden’ beweren dat het om een vliegende schotel gaat. Er zijn dus – aldus de journalist – kennelijk wetenschappers die dat document als een bevestiging zien van het bestaan van ufo’s.

Verslaggevers anticiperen in hun artikelen niet zelf op mogelijke tegenargumenten. In plaats daarvan geven ze personal experiencers de ruimte om dat zelf te doen. Dat is bijvoorbeeld het geval in artikel A5, waarin politieagent Gezinus uitgebreid het woord krijgt:

‘Ik dacht eerst dat het een marine-helikopter was,” vertelt Gezinus, nog steeds onder de indruk. „Maar dat kón niet. Het ding verplaatste zich zo tergend langzaam in de lucht, te traag voor een heli. En volledig geluidloos, nou dat is een marine-hefschroefvliegtuig bepaald niet. We hoorden niets, ook nadat we de motor van onze surveillancewagen hadden afgezet. Daarbij had het rechthoekige patrijspoorten, waaruit een strakke bundel zeer fel licht scheen. Zó fel had ik het nog nooit gezien. Zelfs landingslichten van een vliegtuig zouden nooit zo hebben kunnen schijnen’ (A5)

In het artikel van Trouw uit 1994 (A6) gaat de journalist nog een stap verder. Hij beschrijft het gedachtegoed van kolonel dr. Marina Popovitsj – die gelooft in buitenaards leven- en laat vervolgens vertaler W.A.J.A. Walraven aan het woord. Zijn enige functie in de tekst is het benadrukken van de betrouwbaarheid van de kolonel met de woorden: *„ik heb alles onderzocht, voordat ik tot vertaling overging en heb contact met haar opgenomen. Ze is betrouwbaar, lid van de Russische Academie van Wetenschappen, was testpilote en is doctor ingenieur in de fysica.” (A6)* Walraven bevestigt op die manier dat Popovitsj geen ufogekkie is, maar als een autoriteit moet worden gezien.

Verscheidene artikelen bevatten daarnaast lange historische overzichten over de geschiedenis van ufowaarnemingen. De informatie die verslaggevers de lezer verschaffen, wordt lang niet altijd ontleend aan een wetenschapper of geleerde. Journalisten laten hiermee doorschemeren zelf veel van het onderwerp af te weten en dus over een zekere deskundigheid te beschikken. Dat is bijvoorbeeld het geval in het artikel van Limburgs Dagblad uit 1954:

‘De definitie van een „UFO” heeft waarschijnlijk enige verklaring nodig. In onze twintigste eeuw van bromfietsen, straaljagers en telexmachines, zijn we zo verschrikkelijk progressief en gejaagd geworden, dat we geen tijd meer hebben vele woorden helemaal uit te spreken. Zo kwam er een soort hieroglypentaal van afkortingen in de mode. En zo ontstond ook het woord „UFO”, dat een afkorting is van „Undentified flying object”, hetgeen een „Niet geïdentificeerd vliegend voorwerp” betekent wat de gewone mensheid een „vliegende schotel” pleegt te noemen. Deze vliegende schotels zijn nu grote mode, want ze worden overal waargenomen. Hun wezen is onbekend.’ (A2)

In de geanalyseerde krantenartikelen benadrukken journalisten nooit letterlijk hun eigen kennis. In plaats daarvan spreken ze over zaken alsof het feitelijkheden zijn. Ook noemen ze nooit hun eigen opleiding en is geen enkele verslaggever een ervaringsdeskundige.

Ook distancing is een ethostechniek die door journalisten in het onderzochte corpus veel wordt gebruikt. Journalisten laten in hun artikelen bronnen aan het woord die zelf iets hebben meegemaakt. Op die manier verkleinen verslaggevers de afstand tot de bron uit de tweede hand. Voorbeelden zijn de ooggetuigenverslagen van Clyde Tombaugh (A3), luchtmachtkolonel Cremers (A4) en de acht Utrechtse agenten (A5).

Ook van distancing uit de derde hand wordt in krantenartikelen gebruik gemaakt. Zo worden meningen van niet nader gespecificeerde ‘geleerden’ (A1, A2), ‘waarnemers’ (A1) of ‘sommige believers’ (A8) aangehaald.

Eén verslaggever gebruikt distancing op een wijze die niet binnen een van de drie categorieën valt. Dat gebeurt in het artikel ‘Vliegende schotels: bestaan ze echt?’ uit het Vrije volk van 1967 (A3). De journalist beschrijft daarin een werk van schrijver Frank Edwards, zonder hem persoonlijk gesproken te hebben. In die bespreking van het boek van Edwards wordt de waarneming van een Amerikaans stel beschreven, dat anoniem wil blijven. In dit geval is de afstand tussen de journalist en het anonieme stel groter dan bij distancing uit de derde hand. Eerder lijkt er een keten van afstanden te zijn ontstaan: Frank Edwards valt – als ‘bekendheid’ op het gebied van ufo’s – onder categorie 2 van distancing: zijn verhaal wordt uit de tweede hand opgetekend door de journalist. Het anonieme stel valt voor Edwards zelf onder categorie 1, want hij beweert het duo persoonlijk gesproken te hebben. Voor de verslaggever valt dit stel echter onder geen enkele categorie, want hij tekent het verslag op uit een overlevering van Edwards.

4.2.2 Eerlijkheid

Ethostechnieken die de eerlijkheid van de schrijver benadrukken, worden door journalisten nauwelijks gebruikt. Wel vermelden een verslaggever een enkele keer een zaak die in het nadeel lijkt van de bron die hij opvoert:

Bij navraag op de meteo van luchthaven Zuid-Limburg blijkt op dat tijdstip de hemel, slechts voor eenachtste bewolkt te zijn geweest en was de bewolking op een hoogte van 8000 voet.
(A4)

Het verhaal dat centraal staat in het artikel, namelijk een ooggetuigenverslag van kolonel Creemers, wordt in dit geval in twijfel getrokken. De verslaggever heeft bij de meteo van luchthaven Zuid-Limburg gecheckt of het verhaal van de kolonel overeenkomt met het weerbeeld van de nacht waarop de ufo is gespot. Een regel later volgt echter een toevoeging: het kan ook zijn dat de wolken hoger hingen. In dat geval zou de verklaring van de kolonel wel kunnen kloppen. Door ook dat te benoemen, komt de journalist eerlijk over.

4.2.3 Welwillendheid

Ethostechnieken als ‘het publiek complimenteren en bedanken’ en ‘een gezamenlijke tegenstander zwart maken’ gebruiken journalisten niet in hun artikelen. Het benadrukken van gemeenschappelijkheid door eigenschappen van het onderwerp te beklemtonen, gebeurt wel. Het gaat dan met name om de onduidelijkheid en twijfel die bij het al dan niet waarnemen van ufo’s komt kijken:

Men is er nog steeds niet achter wat er nu eigenlijk aan de hand is (...), de wereld wacht nog op de oplossing van het raadsel (A1)

Meer weten we niet (A2)

Niet te identificeren objecten in de lucht -in het Nederlands OW's (Onbekende Vliegende Voorwerpen) - houden wereldwijd al sinds 1947 de ufologen, en bij vlagen het grote publiek, in spanning (A6)

De ontdekking van water op Mars en de berichten over een ster waar 'iets onverklaarbaars' omheen zweeft, zijn nieuw voer voor de discussie die een groeiend deel van de bevolking bezighoudt: zijn wij alleen? (A9)

Door een gemeenschappelijkheid aan het onderwerp keer op keer voorop te stellen, namelijk 'dat we het allemaal zelf ook niet weten', komt de journalist welwillend over. We weten niets zeker en het is aan de lezer om een eigen mening te vormen.

5. Logosanalyse

Voor de logosanalyse heb ik de 38 forumdiscussies en 10 krantenartikelen gescand op de drie geloofstypen die Donovan onderscheidt. Ook de extra categorie 'personal experiencers' die Burger (2014) in zijn proefschrift benoemd, is meegenomen in de analyse. Daar moet gelijk een kanttekening bij worden geplaatst. De laatstgenoemde groep bestaat namelijk niet – zoals in de analyse van Burger wel het geval is – uit alleen believers. Nederlanders die zelf vermoeden iets buitenaards te hebben waargenomen, kunnen ook tot de twijfelaars behoren. De argumenten van personal experiencers zijn daarom bij de bijpassende groepen ondergebracht.

In dit hoofdstuk bespreek ik de argumenten die de verschillende geloofstypen gebruiken in online discussies of in journalistieke artikelen. Dat doe ik door eerst de argumenten op webfora te analyseren. Vervolgens bespreek ik de argumenten die in journalistieke artikelen voorkomen.

5.1 Logos in discussies op webfora

Op internetfora wordt volop gediscussieerd over het bestaan van ufo's, buitenaards leven en aliens. Forumgebruikers uit alle drie de geloofsgroepen die Donovan onderscheidt, zijn vertegenwoordigd. Wat opvalt aan de onderzochte berichten, is dat de vierde groep – de personal experiencers – zoals zojuist besproken inderdaad in essentie uiteenvalt in fervente en voorwaardelijke gelovers. Op het forum van Ufomeldpunt zijn de deelnemers die een nieuw topic starten altijd personal experiencers die op zoek zijn naar een verklaring voor een vreemde waarneming of al overtuigd zijn dat ze een ufo hebben gezien. Debunkers beginnen logischerwijs geen discussie, omdat zij er toch al van overtuigd zijn dat ufo's niet bestaan. Of het waargenomen beeld iets met ufo's te maken heeft, laten de topic starters overigens bijna altijd in het midden. De meeste berichten zijn niet stellig geformuleerd, maar laten ruimte voor wetenschappelijke verklaringen. Ook zijn er topic starters die hun eerste bericht eindigen met een vraag:

„Misschien heeft iemand dit ook gezien?” (B13, F.R.)

„Kan iemand mij vertellen wat dit is?” (B24, Maikel)

Uit dat soort vragen blijkt dat de topic starters zelf nog twijfelen. Zij vinden hun ervaring vreemd en interessant genoeg om die te delen en zijn benieuwd naar de ervaringen van andere forumgebruikers.

5.1.1 De retoriek van de twijfelaar

Voorwaardelijke gelovers gebruiken in het onderzochte corpus van forumberichten de volgende argumenten:

- Wat ik heb gezien, is geen helikopter/vliegtuig/satelliet, want het gaat te snel/langzaam/met teveel lawaai, dus is het mogelijkwijs een ufo.
- Er zijn de laatste tijd veel meldingen over ufo's, dus zou het kunnen dat ze bestaan
- Iets is niet te verklaren, dus is het misschien een ufo
- Iemand anders heeft het onverklaarbare schouwspel ook gezien, dus zou het kunnen dat het een ufo is
- Er is geen bewijs dat een personal experience story echt is, maar ook niet dat het nep is
- Er is geen bewijs dat aliens bestaan, maar ook niet dat ze niet bestaan

- Er staat niets over in de Koran, dus niemand weet de waarheid

In deze argumentaties is een duidelijke lijn te herkennen. Ze zijn allemaal gebaseerd op het 'niet zeker weten' van iets. Omdat ergens twijfel over bestaat, zou het wat de forumgebruikers betreft beide kanten op kunnen gaan. Bij gebrek aan bewijs blijven ze twijfelaars. Dit is een klassiek voorbeeld van de 'argumentum ad ignorantiam', die ik eerder al kort besprak.

Als een wetenschappelijke of alledaagse verklaring wordt gegeven voor het vreemde schouwspel door een andere forumgebruiker, nemen de voorwaardelijke gelovers daar vaak genoeg mee. Het gaat hier veelal om de groep critics (Bullard, 2010:15-18). De notie van buitenaards leven verwerpen de twijfelaars niet, maar bij gebrek aan bewijs dat het om iets *from outer space* gaat, laten zij zich niet overtuigen van het bestaan ervan. Zelfs niet door hun eigen ervaring, getuige het grote aantal *experiencers* dat tot deze groep behoort. Ze kunnen een bepaalde gebeurtenis niet duiden en hopen dat andere forumgebruikers ze daarmee kunnen helpen.

5.1.2 De retoriek van de gelovige

De argumenten die believers gebruiken, zijn veel talrijker en onder te verdelen in subgroepen:

1. Het waargenomen schouwspel is niet te verklaren aan de hand van de huidige wetenschap
 - Het moet wel een ufo zijn, want volgens de aerodynamische wetten is het niet mogelijk dat het iets anders is
 - De snelheid van het object was zo groot, dat we het met onze technologie niet kunnen creëren, dus is het een ufo
2. Het waargenomen schouwspel past niet in het wereldbeeld
 - Ik weet zeker dat ik nog nooit zoiets heb gezien, dus is het een ufo
 - Iedereen vindt het onverklaarbaar, dus is het een ufo
 - Iets is niet op een andere manier te verklaren, dus is het een ufo
 - Als je het niet ziet, dan weet je het ook niet (pas als je oog hebt voor ufo's, zie je ze, dus wie er niet voor openstaat, ziet ze ook niet)
3. Het waargenomen schouwspel heeft te maken met samenzweringen
 - Het is een geheim gevechtsvliegtuig van defensie en dat is ook een ufo
 - Er bestaat wel bewijs voor ufo's, want in 2001 zijn ze ontdekt bij NASA
 - Vliegende schotels bestaan, want het zijn geheime wapens van Amerikanen
4. Beroep op de eigen ervaring
 - Na mijn personal experience is het bestaan van ufo's niet meer te ontkennen
 - In de personal experience story komen geen ongerijmdheden voor, dus is het verhaal echt gebeurd
 - Een andere forumgebruiker heeft het ook meegemaakt, dus is het echt
 - Veel abduction verhalen zijn van dezelfde strekking, dus is het verhaal echt gebeurd
 - Er gebeuren echt ontvoeringen, dus kan een personal experience story waar zijn
 - Aliens bestaan, want ze hebben me ontvoerd
 - Aliens bestaan, want ik heb contact met ze

5. Er is wel degelijk (wetenschappelijk) bewijs voor het bestaan van ufo's
 - De geigerteller slaat uit, dus is er een ufo in de buurt
 - Het klinkt ongelooflijk, maar het staat op beeld
 - Een ufowaarneming is echt, want op de aangegeven locatie zijn wel vaker ufo's
 - Het universum is te groot om alleen te zijn, dus kan buitenaards leven bestaan
 - Er bestaan zoveel aanwijzingen, dat aliens wel moeten bestaan

De argumenten uit groep 1 en 2 hebben veel weg van de argumenten van de twijfelaars. Het verschil is dat de believers aan de hand van het 'niet weten van iets' concluderen dat iets wel bestaat, terwijl de voorwaardelijke gelovers zoeken naar hard bewijs. Believers voegen zaken toe aan hun betoog om het verhaal geloofwaardiger te maken. Dat doen zij door te benadrukken dat iets wetenschappelijk gezien onmogelijk is of niet binnen ons wereldbeeld past. In beide gevallen spreken we hier dan ook van een *argumentum ad ignorantiam*.

Groep 3 betreft de argumenten van forumgebruikers die geloven in conspiracy theorieën. Deze vorm van kennis bevindt zich – net als kennis over het buitenaardse – in de ongeautoriseerde en populaire sferen (Birchall, 2006). De theorieën berusten, kortom, op geruchten, die nog niet zijn bewezen. In dat licht is het niet verbazingwekkend dat forumgebruikers die geloven in samenzweringen, zich op een fora over ufo's begeven. De kennis komt immers uit hetzelfde type verhalen voort. Inhoudelijk verschillen de argumenten wel van elkaar. De claim dat NASA beschikt over 'ufo bemanningen en schepen' geeft aan dat de reageerder, Jaap van der Plas (B27) daadwerkelijk gelooft in buitenaards leven. Dat maakt hem een believer en een *activist*: hij is ervan overtuigd dat de regering allang contact heeft gehad met het buitenaardse, maar daar simpelweg over zwijgt.

Ook rouwe111 (B38) vertrouwt 'de Amerikanen' niet, maar of hij in ufo's gelooft, blijkt niet uit zijn reactie:

„Dit is al een hele tijd geleden ook al eens gezegd. Weer een truc van de Amerikanen om mensen te beïnvloeden. En er zijn nog mensen die de Amerikanen gaan geloven ook.”

Toch kan hij gezien worden als een believer. Of hij in buitenaards leven gelooft blijft onduidelijk, maar hij gelooft in ieder geval wel dat er meer aan de hand is dan mensen denken. Hij is geen *activist*, maar een *specialist* en een *critic*: hij houdt zich slechts bezig met een aspect van het onderzoeksveld en heeft daar een eigen theorie omheen gebouwd, namelijk dat de Amerikanen het fenomeen 'vliegende schotel' gebruiken om de publieke opinie te beïnvloeden.

De vierde groep doet beroep op de eigen ervaringswereld. Deze *experiencers* vinden wat zijzelf hebben meegemaakt overtuigend genoeg om in buitenaards leven te geloven. Soms benadrukken dat ze dat zij 'nooit in zoiets hebben geloofd', maar door hun ervaring wijzer zijn geworden:

„Ik heb hier nooit in geloofd maar bij deze ervaring kan ik het niet meer ontkennen.” (B37, Kees)

Ook zijn er forumgebruikers die zich door de ervaring van een topic starter laten overtuigen dat er meer is tussen hemel en aarde:

„Het is een pakkend verhaal waarbij de lezer zich altijd blijft afvragen of de auteur dit werkelijk heeft beleefd, een fantasie beschrijft of dat het een gejatte story betreft. Geen van de drie opties is te bewijzen dus ga ik in deze uit van de eerlijkheid van de schrijver.” (B31, mico)

De laatste twee argumenten uit deze groep zijn afkomstig van *insiders*. Deze forumgebruikers beweren contact te hebben met aliens of ooit te zijn ontvoerd. In deze categorie zijn duidelijk twee groepen vertegenwoordigd: forumgebruikers die de draak steken met buitenaards leven en forumgebruikers die het serieus nemen. Een voorbeeld van de eerste groep is discussie B36, waarin Ontvoerd schrijft dat hij ontvoerd is door aliens. Een aantal reageerders doet vervolgens claims als ‘mijn pompoen is ontvoerd’, ‘me moeder is ook een keer ontvoerd’, ‘echt waar? Bij mij is ooit dergelijken gebeurt!’ (B36, zielig; piekobello; piet-wouters). Het lijkt hier niet te gaan om *insiders*, maar om debunkers die het verhaal van de topic starter belachelijk willen maken.

Dan is er nog de groep *insiders* die serieus lijkt te zijn. Wat hun intenties zijn is lastig na te gaan, omdat de reacties vaak maar kort zijn. In discussie B31 zijn er een aantal te vinden. Topic starter Anoniem zegt weliswaar niet letterlijk dat hij contact heeft gehad met aliens, maar impliceert dat in zijn zeer gedetailleerde overlevering wel duidelijk. Meerdere reageerders claimen net zoiets mee te hebben gemaakt. Niets wijst erop dat zij de topic starter belachelijk proberen te maken. Wat opvalt, is dat geen van de forumgebruikers claimt nu nog contact te hebben met aliens. Daardoor hoeven ze ook niet te beargumenteren waarom ze geen bewijs hebben.

Groep 5 is van mening dat er bewijs bestaat voor ufo’s. Hun argumenten zijn gebaseerd op kennisbronnen die dat beeld ondersteunen, zoals het geïmpie van een geïmpie of onverklaarbare details op foto en film. Ook refereren forumgebruikers aan een overvloed aan ‘aanwijzingen’ die erop duiden dat buitenaards leven bestaat. Wat dat bewijs precies inhoudt, blijft echter onduidelijk. Daarnaast beroepen believers zich op de vooralsnog onmetelijke grootte van het universum. Zij redeneren dat doordat we zo weinig van het universum weten, het niet zo kan zijn dat er geen andere planeet is waar leven voorkomt.

5.1.3 De retoriek van de scepticus

Debunkers beroepen zich op een veel kleiner scala aan argumenten op de onderzochte webfora. Dat is in lijn met het onderzoek van Burger (2014) en de verwachtingen die ik van tevoren had. De argumentaties hebben vaak de volgende strekking:

- Het is geen ufo, want er is een wetenschappelijke of alledaagse verklaring voor
- Ufo’s bestaan niet, want er is nog altijd geen doorslaggevend bewijs
- Er staat niets over buitenaards leven in de Koran, dus het bestaat niet
- Vliegende schotels bestaan niet, want het fenomeen berust op een communicatiefout

De eerste twee argumenten overheersen bij debunkers op de onderzochte webfora. Het gaat hier om skeptici, zoals beschreven door Bullard (2010:15-18). Talloze discussies worden beslecht door te stellen dat het niet gaat om een vliegende schotel, maar iets triviaals als een meteor, lichtkogel of wensballon. Wat uit de discussies op het Ufomeldpunt niet blijkt, is of de debunkers überhaupt niet in ufo’s geloven. Zij schijnen slechts hun licht over de door de topic starter geschetste situatie. Het is

niet te achterhalen wat hun houding is tegenover het bestaan van buitenaards leven. Wat we wel weten, is dat 53 procent van de gebruikers van het Ufomeldpunt gelooft in buitenaards leven. Dat blijkt uit de statistieken van de website.

Het derde argument is afkomstig van debunkers op het forum van ontdekislam. De forumgebruikers beroepen zich op de kennis uit de Koran. Aangezien daar 'de hele waarheid' in hoort te staan, en een passage over buitenaards leven ontbreekt, kan het onmogelijk bestaan, zo redeneren forumgebruikers. Dit is een klassiek argument in het discours van de religie.

Het laatste argument is specifiek van toepassing op de casus 'vliegende schotel'. Het heeft geen betrekking op de discussie over het bestaan van buitenaards leven, maar enkel op de terminologie. Doordat journalisten de woorden uit de mond van piloot Kenneth Arnold verkeerd hebben opgetekend, is de term 'vliegende schotel' ontstaan. Omdat die term berust op een fout, bestaat het fenomeen niet in deze argumentatie.

5.2 Logos in krantenartikelen

Net als bij de onderzochte forumberichten, worden door journalisten veel wetenschappelijke verklaringen voor de ufo-mythe belicht. Die worden vaak opgetekend uit de mond van een expert. In tegenstelling tot forumgebruikers nemen journalisten in het onderzochte corpus zelf nooit in de eerste persoon enkelvoud een standpunt in met betrekking tot het bestaan van ufo's. In plaats daarvan laten ze een expert, een fervent gelover of een *personal experiencer* aan het woord of beroepen ze zich op kennis van wetenschappers. Dat betekent niet dat de schrijvers van krantenartikelen geen invloed hebben op de mening die de lezer vormt over de kwestie. Door veel voor- of juist tegenargumenten in het artikel te belichten, kan de schrijver die mening beïnvloeden

Dat gebeurt volop in de onderzochte artikelen. Veruit de meeste journalisten belichten zowel argumenten voor als tegen het bestaan van ufo's. Zelf nemen ze de positie van de twijfelaar in. Slechts een artikel is in het geheel debunkend geschreven. In deze paragraaf ga ik in op de argumentatie van de verslaggevers, maar eerst analyseer ik de lading van de koppen die boven de artikelen staan. Ook daaruit is de houding van de journalist vaak op te maken, zo zal blijken.

5.2.1 Krantenkoppen

Een nieuwsartikel is incompleet zonder een kop. Een krantenkop kan een samenvatting zijn van de rest van het artikel (Van Dijk, 1988) en is eveneens bedoeld om de aandacht van de lezer te trekken (Bell, 1991).

Uit de lading van bijna alle onderzochte koppen blijkt duidelijk dat journalisten zelf geen positie in willen nemen ten opzichte van het onderwerp. Er is een onderscheid te maken tussen een aantal types:

1. Vragende koppen
 - Geen geheime wapens: vliegende schotels boden van een andere planeet? (A2)
 - Vliegende schotels: bestaan ze echt? (A3)

2. Koppen met ruimte voor mysterie
 - Het raadsel der „vliegende schijven” (A1)
 - Agenten stonden oog in oog met zwevend ‘ding’ (A5)

3. Koppen die zijn opgetekend uit de mond van een ander
 - Kolonel zag ufo’s (A4)
 - ‘We worden warm gemaakt voor het buitenaardse’ (A9)
 - Marine VS bevestigt bestaan opnames ufo's (A10)

4. Koppen die vrij algemeen blijven
 - UFO's, mystificaties, bedrog en feiten (A6)

5. Koppen over nieuwsfeiten
 - Frans ‘UFO-dorp’ wordt van buitenwereld afgesloten (A8)

6. Debunkende koppen
 - UFO-meldingen waren één groot misverstand (A7)

Het doel van de koppen uit de subgroepen 1, 2 en 3 is het verleggen van de bewijslast. Door een vraag te stellen, een term vaag te maken of een kop te ontlenen aan de woorden van een ander, nemen de schrijvers in hun koppen geen concreet standpunt in.

De kop ‘UFO's, mystificaties, bedrog en feiten’ (A6) is zo algemeen, dat ook hier niet uit blijkt wat het standpunt is van de journalist. In plaats daarvan bereidt het de lezer voor op wat komen gaat: een artikel waarin argumenten van believers, debunkers en twijfelaars worden belicht.

Aan een kop over een nieuwsfeit kan een journalist eveneens onmogelijk zijn of haar handen branden. De strekking van het artikel is – zo blijkt uit de tekst – het rapporteren van een bepaalde gebeurtenis in Frankrijk.

De enige debunkende kop is die van artikel A7: ‘UFO-meldingen waren één groot misverstand’. Ook deze kop bereidt de lezer voor op de strekking van de rest van de tekst. In het artikel legt de journalist de lezer uit waarom de Amerikaanse ‘ufo-meldingen’ uit de jaren ’40 geen betrekking hebben op buitenaards leven. De kop en het artikel gaan echter enkel en alleen over dat nieuwsfeit. De verslaggever doet geen eigen mening over buitenaards leven uit de doeken.

5.2.2 De retoriek van de twijfelaar

In bijna alle artikelen komen argumenten van twijfelaars naar voren. Alleen in artikel A8 is dat niet het geval, maar dat komt doordat de journalist in dat verhaal enkel een nieuwsgebeurtenis beschrijft op feitelijke wijze.

De argumenten die door de rest van de verslaggevers worden opgetekend, komen sterk overeen met die van de forumgebruikers. Opnieuw komen de redeneringen neer op het 'niet zeker weten' van iets:

- We weten niets zeker (dus ook niet of ufo's bestaan)
- Keihard bewijs ontbreekt (maar keihard bewijs tegen het bestaan van ufo's eveneens)
- Niet alle ufo's uit eerdere rapporten zijn verklaard

Wat opvalt, is dat journalisten vaak aan het begin van hun artikel al duidelijk maken dat de lezer een uiteenzetting van voor- en tegenargumenten staat te wachten in plaats van een betoog voor of tegen het bestaan van ufo's. Dat gebeurt door middel van de eerder in dit hoofdstuk besproken vragende koppen (A2, A3) of koppen met een ambigue term (A1, A4, A5). Door bepaalde begrippen in het ongewis te laten, laten journalisten meteen al weten zelf ook niet de wijsheid in pacht te hebben.

Een groot verschil met de eerder besproken argumenten van debunkers en believers, is dat journalisten als 'twijfelaars' wel zelf argumenten en standpunten formuleren. In de andere twee geloofscategorieën werden die opgetekend uit de mond van een ander. Een aantal voorbeelden:

De wereld wacht nog op de oplossing van het raadsel (A1)

Hun wezen is onbekend (A2)

Meer weten we niet (A2)

Wie in Nederland informatie wil inwinnen over de onbekende vliegende objecten stuit op lacherigheid, vrees (niemand wil 'ze zien vliegen') en onkunde. Toch is er langzamerhand een bibliotheek te vullen met boeken over UFO's (A6)

De ontdekking van water op Mars en de berichten over een ster waar 'iets onverklaarbaars' omheen zweeft, zijn nieuw voer voor de discussie die een groeiend deel van de bevolking bezighoudt: zijn wij alleen? (A9)

Dergelijke formuleringen staan overigens nooit in de eerste persoon enkelvoud, maar worden als een feit gepresenteerd. Ze worden zowel bij journalisten uit de jaren vijftig aangetroffen als bij een artikel uit 2016 en lijken daarmee niet tijdsgevoelig.

5.2.3 De retoriek van de gelovige

De argumenten die journalisten benoemen voor het bestaan van ufo's, zijn net als bij de forumgebruikers talrijk. Ze vallen uiteen in een aantal subgroepen:

1. Het waargenomen schouwspel is niet te verklaren aan de hand van de huidige wetenschap
 - Iets duurde langer dan een paar seconden, dus was het geen meteor
 - De ster beweegt niet op een natuurlijke manier, dus is het iets bovennatuurlijks
 - Vijf procent van de ufowaarnemingen is niet te verklaren, dus bestaan ufo's

- Het kan geen vliegtuig zijn geweest, want het ging te snel voor het radarsysteem en het liet geen silhouet achter
- Het kan geen vliegtuig/helikopter/meteoriet zijn geweest, want het ging te snel/langzaam/geruisloos
- Piloten, astronauten en militair personeel – experts in het luchtruim – maken ook duizenden meldingen, dus moet er wel iets van waar zijn

Al deze argumenten komen naar voren in de door journalisten opgetekende personal experience stories. Journalisten benoemen zelf nooit een argument dat een wetenschappelijke verklaring voor een bepaalde waarneming ontkracht. Zij doen dat altijd uit de mond van een ander. Op die manier leggen ze de bewijslast neer bij een ander in plaats van bij zichzelf.

2. Het waargenomen schouwspel past niet in het wereldbeeld
 - Ik heb nooit in ufo's geloofd, maar nu heb ik zoiets gekks gezien, dat ik er geen logische verklaring voor heb
 - Ik kan de ervaring niet verklaren, ondanks mijn grote kennis van de luchtvaart
 - Wat mijn collega heeft gezien, is op geen enkele manier te verklaren
 - Er was echt iets gekks aan de hand, want meerdere politielieden hielden het 'geval' in de gaten

Net als de vorige subgroep, vellen journalisten ook bij deze argumenten geen eigen oordeel. De bewijslast ligt wederom bij de personal experiencers of de experts die de journalisten in het artikel aan het woord laten.

3. Het waargenomen schouwspel heeft te maken met samenzweringen
 - De persafdelingen van het Pentagon hebben nooit ontkend dat het om aliens kon gaan
 - Rapporten zijn geheim gehouden door de VS of de SU
 - Bewijs over het bestaan van aliens is in de doofpot gestopt
 - Ufo-opnames worden geheim gehouden door de marine
 - Area 51 – waar in het verleden ufo-activiteit zou zijn waargenomen – is nog steeds hermetisch afgesloten
 - Autoriteiten weigeren het bestaan van ufo's te erkennen om paniek te voorkomen

Argumenten die zijn gebaseerd op conspiracy theorieën worden door journalisten altijd opgetekend uit de mond van experts of andere machthebbers, zoals de Sovjet-Unie of de Verenigde Staten. De journalist geeft daarmee aan niet zelf een bepaalde theorie te hebben geconstrueerd en voorkomt op die manier het gevaar om als 'ufo-gekkie' te worden bestempeld. Er wordt met name gesproken over geheime rapporten en feiten die door regeringen in de doofpot zijn gestopt, al dan niet om de rust te bewaren.

Het artikel uit het AD van 19 september 2019 (A10) is in het licht van conspiracy theorieën interessant. Het verhaal gaat over opnames van ufo's uit 2015, die volgens de Amerikaanse marine inderdaad bestaan. Vervolgens volgt een korte uitleg over de aard van die opnames en een mogelijke uitleg. De journalist besluit echter met een heel ander nieuwsfeit, namelijk dat twee Nederlandse Youtubers zijn opgepakt bij Area 51, waar in het verleden ufo-activiteit zou zijn waargenomen. Het

artikel eindigt met de constatering dat dat gebied door de Amerikaanse overheid nog altijd ‘hermetisch’ is afgesloten. Door dit gegeven – dat verder geheel losstaat van het bestaan van de ufo-opnames – te benoemen, voegt de journalist voor de lezer een element toe waardoor het bestaan van ufo’s aannemelijker wordt. Het feit dat Area 51 nog altijd is afgesloten, impliceert dat er daar iets geheimzinnigs is voorgevallen.

4. Beroep op de ervaring van anderen

- Ufo meldingen kunnen echt zijn, want waarnemers zijn heel stellig
- Zeven politiemannen hebben iets waargenomen dat zij niet thuis kunnen brengen
- Aliens zijn er al, want ufoloog Vermeeren heeft ze zelf gezien
- Ufo’s zijn echt, want Frank Scully staat met ze in contact

In verschillende teksten haalt de schrijver een persoon aan die in het bestaan van ufo’s gelooft vanwege een eigen waarneming of de waarnemingen van anderen. Dat gebeurt bijvoorbeeld in artikel A9, waar ‘ervaringsexpert’ Coen Vermeeren ten tonele verschijnt. Hij beweert dat aliens allang op aarde zijn, want hij heeft ze gezien. Ook de acht politiemannen (A5) behoren tot deze categorie. Hetzelfde geldt voor de roemruchte journalist Frank Scully, al wordt zijn ervaring meer in een historische context genoemd in artikel A6. Door over de ervaringen van anderen te rapporteren in plaats van over eigen ervaringen, weerhouden journalisten zich van het vellen van een eigen oordeel.

5. Er is wel degelijk (wetenschappelijk) bewijs voor het bestaan van ufo’s

- Ufo’s werden ook in de Middeleeuwen al waargenomen
- Er is video- en fotomateriaal en er zijn talloze getuigenverklaringen
- Nasa, vooraanstaande astronomen en Stephen Hawking steken enorm veel geld in onderzoek
- Er zijn zoveel aanwijzingen voor het bestaan van ufo’s, dat de VS een speciaal onderzoeksteam hebben aangesteld onder leiding van een vooraanstaand geleerde
- Wetenschappelijk adviseur Hynek heeft het bestaan van ufo’s altijd ontkend, maar is van gedachten veranderd

In deze categorie valt onder meer de argumentum ad historiam. In dit geval de constructie ‘iets werd vroeger ook al waargenomen, dus is het waar’. Ook wordt de waarheidswaarde van de ufo-mythe gelieerd aan gezaghebbende autoriteiten, die investeren in onderzoek, plotseling van gedachten zijn veranderd of zelfs een team aanstellen. De achterliggende gedachte is dat dat allemaal niet zou gebeuren als er niet iets heel speciaals aan de hand was.

6. Verruiming van het begrip

- Ufo’s bestaan, want alle niet verklaarde objecten aan de hemels zijn ufo’s

In de onderzochte krantenartikelen wordt met ‘ufo’ vrijwel altijd een vliegende schotel bedoeld. De schrijver van het krantenartikel ‘Vliegende schotels – bestaan ze echt?’ uit 1967 (A3) verruimt de definitie van het woord op zo’n manier dat het bestaan ervan niet ontkend kan worden. De journalist stelt dat alle onverklaarbare verschijnselen aan de hemel een unidentified flying object zijn. Daar kan geen kritische lezer iets tegenin brengen.

5.2.3 De retoriek van de scepticus

Op het gebied van debunking komen de argumenten die journalisten optekenen uit de mond van een ander inhoudelijk vrijwel geheel overeen met de argumenten van forumgebruikers. Met name het gebrek aan doorslaggevend bewijs wordt in die context genoemd, net als een aantal alledaagse verklaringen. Het grootste verschil met de gebruikers van webfora is dat de schrijvers van krantenartikelen – zoals eerder in dit hoofdstuk al benadrukt - zelf geen standpunt innemen. Formuleringen staan altijd in de derde persoon enkelvoud of in citaatvorm.

Hier en daar komen echter wel zinsneden voor die de mening van de journalist laten doorschemeren. Het gaat hierbij niet alleen om redeneringen, maar om kort geformuleerde constatering. Bijvoorbeeld de constatering dat ufo's een 'modeverschijnsel' zijn (A2) of dat mensen 'ze weer zien vliegen' omdat het onbewolkt is (A5). Opvallend is dat in beide artikelen, maar met name in artikel A2, verder bijna alleen redeneringen van believers worden belicht. Over de houding van de journalist tegenover de ufo-mythe hoeven dergelijke zinsneden dus niet alles te zeggen. Mogelijk gebruikt de schrijver van het artikel ze om niet als een ufogekkie over te komen, maar als een twijfelaar.

In het onderzochte corpus is slechts een tekst geheel 'debunkend' geschreven. Het gaat om 'Ufo-meldingen waren een groot misverstand' uit de Volkskrant van 2005 (A8). De journalist doet dat door een stelling van believers centraal te stellen:

'Het bestaan van geheime rapporten van geheime diensten over geheime objecten was volgens de organisatie een bewijs dat UFO's echt bestaan.'

De rest van de tekst is een uiteenzetting van waarom dat geenszins het geval is. De rapporten zijn – zo beschrijft de journalist - geheim gehouden omdat de Amerikanen de Sovjets af luisterden. Bovendien berusten sommige ufowaarnemingen op communicatiefouten en bevatte het een passage over het falen van de NSA.

De journalist legt met zijn betoog een drogreden (non sequitur) van believers bloot:

Als A, dan B (als een rapport over ufo's geheim wordt gehouden, dan moeten ufos wel bestaan)

A (er bestaat een geheim rapport over ufo's)

Dus B (dus ufo's bestaan)

Het gaat hierbij om een onlogische gevolgtrekking. Het feit dat de inhoud van een rapport over ufo's niet bekend wordt gemaakt, betekent nog niet dat in dat rapport het bestaan van ufo's wordt bevestigd. De schrijver van het artikel laat dat zien door andere verklaringen voor geheimhouding te noemen. Daar moet wel bij gezegd worden dat zijn mening over ufo's in het algemeen niet uit de doeken wordt gedaan. Hij beargumenteert enkel waarom een bepaalde stelling niet klopt.

6. Conclusie

Vreemde waarnemingen aan de hemel zijn van alle tijden, culturen en klassen. Sinds piloot Kenneth Arnold in de zomer van 1947 in een klap wereldwijde naamsbekendheid verwierf nadat hij ‘vliegende schotels’ had gezien, is het aantal ufowaarnemingen wereldwijd enorm toegenomen. Mede dankzij de opkomst van de massamedia en de invloed van de Koude Oorlog is de ufo verankerd geraakt in de populaire cultuur. Bij het begrip ‘ufo’ wordt vaak gedacht aan een vliegende schotel met groene mannetjes, maar dat beeld doet de definitie tekort. Alle ongeïdentificeerde, vliegende objecten vallen immers binnen de categorie.

In de wetenschappelijke praktijk wordt het bestaan van ufo’s sterk betwist. Het onderwerp wordt vaak afgedaan als ‘broodje aap’, omdat het om ongeautoriseerde, populaire kennis gaat: voor het bestaan van de vliegende objecten is geen enkel bewijs. Omdat er ook geen bewijs is voor het tegendeel, bestaat er in de samenleving wel discussie over het fenomeen. Er zijn zelfs religies ontstaan die het bestaan van buitenaards leven als grondslag hebben. Ook complotdenkers houden zich bezig met het onderwerp. Zij denken bijvoorbeeld dat de overheid het bestaan van buitenaards leven verzwijgt of dat de vreemde objecten gevechtsvliegtuigen van een vijandige natie zijn.

Omdat de media een grote rol spelen in het verspreiden van verhalen over ufo’s, heb ik onderzocht op welke wijze zij over het fenomeen schrijven. Daarnaast heb ik gekeken hoe de ‘gewone’ Nederlander praat over het onderwerp door discussies op een aantal webfora te analyseren. In beide gevallen stond dezelfde vraag centraal: *met welke retorische middelen proberen journalisten in nieuwsmedia enerzijds en forumdeelnemers anderzijds hun publiek te overtuigen als het gaat om verhalen over ufo’s?*

Om die vraag van een antwoord te kunnen voorzien, heb ik 38 forumdiscussies en 10 krantenartikelen onderworpen aan een kwalitatieve inhoudsanalyse. Ik heb daarbij gelet op de ethos- en logotechnieken die forumgebruikers en journalisten gebruiken om geloofwaardig over te komen. In dit hoofdstuk bespreek ik mijn belangrijkste bevindingen. Dat doe ik door eerst in te gaan op de ethostechnieken en vervolgens op de logotechnieken van de twee groepen. Daarna bespreek ik de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van dit onderzoek.

6.1 Ethostechnieken in discussies op webfora en in krantenartikelen

Forumgebruikers maken in hun posts gebruik van een veel breder scala aan ethostechnieken dan journalisten in hun krantenartikelen. Dat is in lijn met het onderzoek van Burger (2014) naar misdaadverhalen, waaruit hetzelfde bleek. Toch zijn er ook een aantal grote verschillen met de uitkomsten van het onderzoek van Burger aan te wijzen. In deze paragraaf diep ik de overeenkomsten en verschillen uit.

Alle ethostechnieken die Burger en Anemaet (2011) onderscheiden, worden door forumgebruikers ingezet. Deskundigheid lijkt daarbij de boventoon te voeren. Opvallend is dat forumgebruikers niet alleen autoriteiten op het gebied van ufo’s – zoals overheden, wetenschappers of ufologen – maar ook de moderator van het Ufomeldpunt en zelfs elkaar als gezaghebbenden zien. Samen construeren zij hun eigen waarheid. Een andere ethostechniek die veel door forumgebruikers veel wordt

toegepast, is het anticiperen op tegenargumenten. Ze beargumenteren bijvoorbeeld waarom een waarneming geen verklaarbare oorsprong heeft of waarom beeldmateriaal ontbreekt. Op die manier werken ze niet alleen aan hun eigen ethos, maar verleggen ze ook de bewijslast. Alle gebruikers die op het meldpunt over een ervaring spreken, doen dat vanuit een personal experience. FOAF-tales komen op het Ufomeldpunt niet voor. Dat staat in groot contrast met het onderzoek van Burger (2014), die in forumdiscussies over misdaad juist op veel verhalen van dat type stuitte. In het geval van ufo's is dit verschil echter gemakkelijk te verklaren: hoe dichter de beschrijving van de waarneming bij de bron staat, hoe geloofwaardiger de overlevering is. Kortom: hoe onwaarschijnlijker het verhaal is, hoe belangrijker het is om het dicht bij jezelf te houden. Op de webfora van ontdekislam.nl en forum.fok.nu zien we juist het tegengestelde: forumgebruikers vertellen daar verhalen uit de tweede of derde hand. Ook daarvoor is iets te zeggen. De aard van de online platforms is anders dan die van het Ufomeldpunt. Laatstgenoemde is specifiek opgericht om personal experiences te delen. Bij de andere twee fora is dat niet het geval.

Ook bij journalisten speelt het benadrukken van deskundigheid eveneens een grote rol. Zij doen dat nooit in de eerste persoon enkelvoud, maar laten in hun verslagen een breed scala aan gezaghebbenden aan het woord. In alle artikelen worden argumenten en meningen van gevestigde autoriteiten aangehaald. Daaraan ontleen zij met name debunkende argumenten. De outcasts van dergelijke groepen – zij die van mening zijn veranderd na bijvoorbeeld een eigen waarneming – krijgen eveneens het woord. Daarnaast worden de verhalen van personal experiencers uitgebreid belicht en gaat van bepaalde geschriften en onderzoeksrapporten een zekere autoriteit uit. Verslaggevers anticiperen in hun artikelen niet zelf op mogelijke tegenargumenten, maar laten personal experiencers dat doen. Door steeds aan distancing uit de tweede of derde hand te doen, verleggen journalisten de bewijslast. Opvallend is dat geen van de verslaggevers het onderwerp belachelijk maakt.

Met het benadrukken van de eigen eerlijkheid zijn verslaggevers nauwelijks bezig. Dat komt overeen met de resultaten van het onderzoek van Burger (2014). Een enkele keer noemt een journalist een zaak die nadelig lijkt voor een personal experiencer, maar later wordt dat argument weer ontkracht. Door dat hele proces te benoemen, komt de journalist eerlijk over.

Forumgebruikers daarentegen zijn constant bezig met het benadrukken van hun eerlijkheid. Zij doen dat bijvoorbeeld door te benoemen dat ze niet over beeldmateriaal beschikken of te stellen dat 'ze normaal nooit in ufo's hebben geloofd, maar dat dit toch wel heel gek was'. Ook lange, gedetailleerde beschrijvingen die beroep doen op het gevoel van de lezer lijken de eerlijkheid van discussianten te vergroten.

Ook op het gebied van welwillendheid maken forumdeelnemers gebruik van een veel bredere scala aan ethostechnieken dan journalisten. Ze delen complimentjes uit aan elkaar of maken samen een tegenstander als 'de overheid' zwart. Als een forumgebruiker zich niet 'welwillend' toont door niet te reageren op vragen van andere forumgebruikers, tast dat de ethos aan. Een probleem bij het herkennen van welwillendheid in online discussies, is een gebrek aan context. Soms lijkt een reactie vriendelijk, terwijl hij sarcastisch is bedoeld.

Verslaggevers benadrukken enkel de gemeenschappelijkheid door eigenschappen van het onderwerp te benadrukken. Die gemeenschappelijkheid komt neer op het feit dat niemand zeker weet of ufo's en buitenaards leven bestaan. Dat is een verschil met het onderzoek van Burger (2014), die tot de conclusie kwam dat journalisten niet bezig zijn met het benadrukken van welwillendheid. Ik vermoed dat dat verschil is te verklaren aan de hand van de aard van de verhalen. Misdaadverhalen gaan grotendeels over feiten of vermeende feiten. Verslaggeving over ufo's daarentegen bevindt zich in het gebied van deviantie. Journalisten kunnen erover schrijven wat ze willen, maar daarbij is het wel zaak om geloofwaardig over te komen. Het versterken van de eigen ethos kan daarbij helpen. Opvallend is overigens dat geen enkele verslaggever ervoor kiest om het onderwerp belachelijk te maken. Dit kan worden verklaard uit het oogpunt van de bewijslast: niemand weet zeker of ufo's bestaan en of ze een buitenaardse oorsprong kunnen hebben. Door het onderwerp in de eerste persoon enkelvoud belachelijk te maken, neemt een journalist een risico. Het is veiliger om gebruik te maken van distancing en daarmee de woorden uit de mond van een ander op te tekenen.

6.2 Logotechnieken in discussies op webfora en in krantenartikelen

Op zowel de onderzochte webfora als in journalistieke teksten zijn argumenten te vinden van believers, twijfelaars en debunkers. Personal experiencers maken altijd deel uit van de twee eerstgenoemde groepen. De argumentum ad ignorantiam die filosoof Douglas Walton (1990) toeschrijft aan discussies over het bestaan van ufo's, loopt als een rode draad door de argumentaties heen. Daarnaast hanteren zowel journalisten als forumgebruikers nog een aantal andere redeneerschema's.

Voorwaardelijke gelovers gebruiken in zowel online discussies als krantenartikelen altijd argumenten die zich beroepen op het gebrek aan bewijs of op een eigen waarneming (personal experiencers). Journalisten formuleren dergelijke argumenten nooit in de eerste persoon enkelvoud, maar tekenen ze op uit de mond van een ander of presenteren ze als een feit. De argumenten hebben als gemeenschappelijke factor dat ze – net als een aantal argumenten van believers en debunkers – uitgaan van het niet bestaan van iets. Twijfelaars trekken echter een andere conclusie: omdat bewijs ontbreekt, zou het kunnen dat ufo's bestaan, maar ook dat ze niet bestaan. De nadruk ligt in de redenties op het woordje 'zou', want de persoon in kwestie twijfelt nog altijd. We hebben hier dan ook te maken met een argumentum ad ignorantiam: de bewijslast wordt bij de twee andere geloofsgroepen neergelegd. Zolang die groepen niet met bewijs komen dat voor de voorwaardelijke gelovers acceptabel is, blijft de twijfel bestaan. De twijfelende houding van verslaggevers met betrekking tot het onderwerp is af te lezen aan de koppen die boven hun artikelen staan. Die staan bijvoorbeeld in de vraagvorm of bevatten een ambigue term.

De argumenten van believers op webfora en in krantenartikelen komen in hoge mate met elkaar overeen en vallen uiteen in verschillende subgroepen. Een aantal daarvan gaat uit van een argumentum ad ignorantiam, waardoor de bewijslast bij de tegenpartij wordt gelegd. Het gaat hierbij om redeneringen van bijvoorbeeld personal experiencers die een waarneming niet kunnen verklaren aan de hand van de wetenschap en daarom denken dat ze met een ufo te maken hebben. Ook kan het zijn dat het waargenomen schouwspel niet past in het huidige wereldbeeld. Het is onverklaarbaar, dus moet het wel om een ufo gaan. Ook verklaringen aan de hand van samenzweringen zijn zowel in forumdiscussies als in krantenartikelen present, net als de bewering

dat er wel degelijk (wetenschappelijk) bewijs voor het bestaan van ufo's is. Beroepen op de eigen ervaring in de eerste persoon enkelvoud van de directe rede komen alleen op webfora voor. Journalisten schrijven wel over dergelijke ervaringen, maar laten in zo'n geval altijd een bron aan het woord. Een redentatie die ik alleen in een journalistieke tekst aantrof, beroept zich op een verruiming van het begrip 'ufo'. Door het woord uit te leggen als 'alle mogelijke onverklaarbare vliegende objecten', trekt de verslaggever de handen van de bewijslast af. Niemand kan immers iets inbrengen tegen het bestaan van objecten in de lucht die een waarnemer niet zomaar thuis kan brengen.

Debunkers in zowel journalistieke artikelen als op webfora beroepen zich op een klein scala aan argumenten. Forumgebruikers leveren kritiek in de eerste persoon enkelvoud, journalisten doen dat aan de hand van een bron. Het summiere aantal gepareerde argumenten is vrij simpel te verklaren. Wie beweert dat iets niet bestaat omdat er geen bewijs is, heeft het in een discussie gemakkelijker dan iemand die beweert dat iets wel bestaat omdat er geen bewijs is. Debunkers doen met name beroep op de moderne wetenschap en komen met alledaagse verklaringen. Daarnaast benadrukken ze het gebrek aan bewijs voor het bestaan van ufo's. In beide gevallen hebben we te maken met een argumentum ad ignorantiam. Ook de religieuze argumenten die de discussie op ontdekislam.nl overheersen, gaan uit van die drogreden. Een andere argumentatie die zowel op webfora als in artikelen wordt aangetroffen, is het bekritisieren van terminologie: omdat in het verleden ooit iets verkeerd is opgeschreven of verkeerd is gecommuniceerd, heerst er nu een verkeerde gedachte.

7. Discussie

In dit hoofdstuk bespreek ik de beperkingen aan mijn onderzoek en ga ik in op mogelijkheden voor vervolgonderzoek. Ik heb deze twee zaken met elkaar vervlochten: eerst benoem ik een beperking, daarna leg ik uit hoe een nader onderzoek eruit zou kunnen zien en welke nieuwe inzichten een dergelijk onderzoek zou kunnen bieden.

Voor deze scriptie zijn artikelen van journalisten uit de mainstream Nederlandse media geanalyseerd en op het gebied van retoriek vergeleken met discussies op drie verschillende Nederlandse webfora. Voor een vervolgonderzoek kan het interessant zijn om na te gaan of de conclusies van mijn analyse ook gelden voor andere landen. Discussieert men in de Verenigde Staten - de bakermat van de ufo-mythe - op dezelfde manier over onverklaarbare verschijnselen aan de hemel als in Nederland? Of gebruiken discussianten uit dat land juist hele andere retorische technieken?

Ook omvat het onderzochte corpus aan forum- en nieuwsberichten slechts een klein deel van het beschikbare materiaal over de ufo-discussie. Het onderzoeksmateriaal zou verbreed kunnen worden door ook te kijken naar media als Twitter, Facebook en Instagram, maar ook naar bijvoorbeeld uitzendingen van het journaal op televisie of naar documentaires. In dat geval kan ook de kracht van beelden geanalyseerd worden in plaats van enkel de kracht van tekst. In mijn analyse ben ik ingegaan op de retoriek van het geschreven woord, maar een zelfde soort onderzoek zou kunnen worden uitgevoerd op beeldmateriaal. Juist gezien de aard van de ufo-discussie kan dat tot interessante inzichten leiden. Foto's en filmpjes van een vermeende vliegende schotel zijn veel overtuigender dan de meest overtuigende tekst, omdat wetenschappelijk bewijs in de discussie ontbreekt. Welke beelden worden als geloofwaardig betiteld en welke niet?

Verder is op het derde retorische middel dat Aristoteles onderscheidt, de pathos, in deze analyse niet ingegaan. Die keuze heb ik gemaakt omdat het middel niet relevant is voor de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek. Toch zou het interessant kunnen zijn om te kijken op wat voor manier met name forumdeelnemers gebruik maken van dit middel. Wat ik tijdens dit onderzoek heb gemerkt, is dat één discussiant in zijn beschrijving van een mogelijke 'ontvoering' door aliens wel degelijk inspeelt op het gevoel van het publiek. Hij deed dat door zelf met een uitgebreide beschrijving van zijn eigen gevoel te komen, een *evidentia*. Een uitgebreide analyse van *evidentia* over ufowaarnemingen of abductions zou ons meer kunnen vertellen over de manier waarop personal experiencers hun gevoel in de strijd gooien om anderen te overtuigen.

Ten slotte zou in een vervolgonderzoek gekeken kunnen worden naar het ethosgebruik bij journalisten. Uit zowel het onderzoek van Burger (2014) als dat van mij blijkt dat verslaggevers zich vooral richten op de ethosdimensie 'deskundigheid'. Hoe komt dat? Door journalisten te interviewen of een vragenlijst in te laten vullen over die kwestie, zou die vraag beantwoord kunnen worden. Uit mijn onderzoek blijkt daarnaast dat journalisten ook de eigen 'welwillendheid' proberen te vergroten als zij schrijven over ufo's. In het onderzoek naar misdaadsagen kwam Burger (2014) niet tot die conclusie. Hoewel zowel monsterlijke misdaadverhalen als ufo-verhalen zich in een sfeer van controversie bevinden, wordt over het ene onderwerp anders geschreven dan over het andere. Het zou interessant kunnen zijn om te onderzoeken welke topics journalisten als 'geloofwaardig' beschouwen en welke niet. Zo'n onderzoek kan ons ook meer leren over de totstandkoming van fake

news. Wanneer vindt een journalist een bepaalde zaak geloofwaardig en op welke manier besteedt hij of zij daar vervolgens aandacht aan?

Literatuur

- Birchall, C. (2006). *Knowledge goes pop. From conspiracy theory to gossip*. Londen: Berg.
- Bullard, T. E. (2010). *The Myth and Mystery of UFOs*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Burger, P. (2014). *Monsterlijke Verhalen*. Leiden: Leiden University.
- Burger P. en L. Anemaet (2011). Exploring Everyday Ethos. Ethos Techniques in Online Discussions about Extraordinary Experiences. In: T. van Haaften, H. Jansen, J. de Jong & W. Koetsenruijter (Ed.) *Bending Opinion. Essays on Persuasion in the Public Domain* (pp.219-240). Leiden: Leiden University Press.
- Burke, M., Joyce, E., Kim, T., Anand, V., & Kraut, R. (2007). Introductions and requests: Rhetorical strategies that elicit response in online communities. In C. Steinfield et al. (red.), *Communities and Technologies 2007* (pp. 21-39). Proceedings of the third Communities and Technologies conference, Michigan State University.
- Bannister, M.T., Bhandare, A., Dybczyński, P.A., Fitzsimmons, A., Guilbert-Lepoutre, A., , Ye, Q. (2019). The Natural History of 'Oumuamua. *Nature Astronomy* 3, 594-602.
- Bryman, A. (2008), *Social Research Methods* (3^e ed.). Oxford University Press.
- Dale, R. (1978). *The tumor in the whale. A collection of modern myths*. London: Duckworth.
- Dégh, L. (1977). UFO's and How Folklorists Should Look at Them. *Fabula* 18, 242-248.
- Denzler, B. (2001). *The Lure of the Edge : Scientific Passions, Religious Beliefs, and the Pursuit of UFOs*. University of California Press.
- Dewan, W, J, (2006). "A Saucerful of Secrets": An Interdisciplinary Analysis of UFO Experiences. *The Journal of American Folklore*, 119(472), 184-202.
- Dewan, W. J. (2010). *Occam's Beard: belief, disbelief and contested meanings in American ufology*. Albuquerque: University of New Mexico.
- Donovan, P. (2002). Crime legends in a new medium: Fact, fiction and loss of authority. *Theoretical Criminology* 6, 189-215.
- Donovan, P. (2004). *No way of knowing. Crime, urban legends, and the Internet*. New York / Londen: Routledge.
- Hallin, D.C. (1986). *The 'uncensored war'. The media and Vietnam*. Oxford: Oxford University Press.
- Howard, R. (2009). Vernacular Media, Vernacular Belief: Locating Christian Fundamentalism in the Vernacular Web. *Western Folklore*, 68(4), 403-429.

- Lindlof, T. R. (2002). Interpretive Community: An Approach to Media and Religion. *Journal of Media and Religion*, 1(1), 61-74.
- Mayer, G. (Red.). (2019). *N equals 1: Single Case Studies in Anomalistics*. Weinheim, Duitsland: Beltz Verlag.
- Primiano, L. N. (1995). Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife. *Western Folklore*, 54(1), 37-56.
- Stahl, S.K.D. (1983). Personal experience stories. In R.M. Dorson (red.), *Handbook of American Folklore* (268-276). Bloomington: Indiana University Press.
- Vásquez, M. A., Marquardt, M. F. (2000). Globalizing the Rainbow Madonna: Old Time Religion in the Present Age. *Theory, Culture and Society* 17(4), 119-143.
- Walton, D. (1999), The Appeal to Ignorance, or Argumentum Ad Ignorantiam. *Argumentation*, 13(4), 367-377.
- Zeller, B. E. (2011). At the Nexus of Science and Religion: UFO Religions. *Religion Compass*, 5(11), 666-674.